

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra slavistiky

Bitva u Stalingradu ve filmové tvorbě

Bakalářská práce

Autor: Jaromír Tomek
Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání,
Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Elena Anatolievna Vasilyeva, CSc.

Hradec Králové, 2015

Zadání bakalářské práce

Autor: Jaromír Tomek

Studium: P12892

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Ruský jazyk se zaměřením navzdělávání

Název bakalářské práce: **Bitva u Stalingradu ve filmové tvorbě**

Název bakalářské práce The Battle of Stalingrad in Film

AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V bakalářské práci je Stalingradská bitva představena z pohledu historického, literárního a filmového. V práci je rozebráno několik hraných filmů o této bitvě, které byly natočeny v různých dobách. V této práci se srovnávají přístupy k této historické události ze strany amerického, německého, sovětského a ruského režiséra.

Anotace:

V bakalářské práci je Stalingradská bitva představena z pohledu historického, literárního a filmového. V práci je rozebráno několik hraných filmů o této bitvě, které byly natočeny v různých dobách. V této práci se srovnávají přístupy k této historické události ze strany amerického, německého, sovětského a ruského režiséra.

Garantující pracoviště: Katedra slavistiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Elena Anatolievna Vasilyeva, CSc.

Oponent: Mgr. Jana Kostincová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.2.2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Hradci králové dne 12. 5. 2015

.....
Jaromír Tomek

Zde bych chtěl poděkovat vedoucí Mgr. Eleně Anatolievně Vasilyevně, CSc., která mně během práce poskytovala cenné rady a připomínky. Chtěl bych jí poděkovat za vedení této práce, za její trpělivost a za čas strávený při konzultacích. Dále bych rád poděkoval svojírodině a přátelům, kteří mně poskytli během psaní této bakalářské práce zázemí a psychickou podporu.

Anotace

Bitva u Stalingradu ve filmové tvorbě

V bakalářské práci je Stalingradská bitva představena z pohledu historického, literárního a filmového. V práci je rozebráno několik hraných filmů o této bitvě, které byly natočeny v různých dobách. V této práci se srovnávají přístupy k této historické události ze strany amerického, německého, sovětského a ruského režiséra.

Klíčová slova: Bitva u Stalingradu, Stalingrad, Film

Annotation

The Battle of Stalingrad in Film

The Battle of Stalingrad is presented in this bachelor thesis from a historical, literary and cinematographic perspective. There are discussed several movies about the battle in this thesis. These movies were made in different times. This thesis compares accesses to this historical event from American, German, Soviet and Russian director.

Keywords: the battle of Stalingrad, Stalingrad, Movie

Obsah

Úvod.....	8
1. Bitva u Stalingradu	9
1.1. Situace před bitvou u Stalingradu	9
1.2. Operace Blau	10
1.3. Operace Uran	13
1.4. Operace Zimní bouře a operace Malý Saturn	15
1.5. Operace Kruh	15
1.6. Situace po bitvě u Stalingradu.....	16
1.7. Nejdůležitější osobnosti bitvy u Stalingradu.....	16
1.7.1. Němci.....	16
1.7.2. Sověti	18
1.8. Bitva u Stalingradu v memoárech Georgije Konstantinoviče Žukova.....	21
1.9. Bitva u Stalingradu v memoárech Ericha von Mansteina.....	26
1.10. Reakce německé společnosti a německé vlády na bitvu u Stalingradu...	34
1.11. Historie města Volgogradu (Stalingradu).....	35
2. Bitva u Stalingradu v kultuře.....	37
2.1. Literatura	37
2.1.1. V stalingradských zákopech	37
2.2. Film	39
2.2.1. Dokumentární filmy.....	39
2.2.2. Hrané filmy	40
2.2.4. Stalingrad (1989)	43
2.2.5. Stalingrad (1993)	48
2.2.6. Nepřítel před branami (2011)	51
2.2.7. Stalingrad (2013)	55
2.2.8. Srovnání filmů	58
Závěr	62
Seznam použité literatury:	63
Literární zdroje:.....	63

Filmové zdroje:	64
Elektronické zdroje:	64
Seznam příloh:	67

Úvod

V tématu této bakalářské práce se spojily dvě moje záliby: sledování filmů a téma Druhé světové války. Bitva u Stalingradu byla jednou z nejdůležitějších bitev v historii lidstva, která velmi zahýbala s německým sebevědomím. Pro Rusy se stala tato bitva symbolem porážky nacismu. S těchto důvodů bylo zajímavé rozpracovat tuto událost v bakalářské práci.

Tato práce má několik cílů. Prvním z nich je okrajově nastínit, co se stalo před Stalingradskou bitvou a proč k ní vlastně došlo. Následně popsat to, co bylo po bitvě u Stalingradu a jak byla důležitá pro ukončení celé druhé světové války. Poté se bude podrobně věnovat průběhu bitvy u Stalingradu.

Dále přijde na řadu nejdůležitější část této bakalářské práce a to rozebrání, kde všude v kultuře se objevila bitva u Stalingradu jako motiv. Vzhledem k tématu bakalářské práce, bude hlavní část věnována filmu. V práci bude uveden výčet hraných a dokumentárních snímků o této bitvě. Pět snímků bude rozebráno podrobně. Vždy bude nastíněn děj, vypsáno herecké obsazení, kdy a kde snímek vznikl, kdo ho režíroval a kdo je podepsán pod scénářem. Práce si bude všímat i toho, jak se film držel reálných skutečností, zda se věnuje celé bitvě nebo jenom její části, jestli se ve filmu objevují chyby a nepřesnosti, zda získal nějaké ocenění a jak byl přijat kritikou a diváky.

1. Bitva u Stalingradu

1.1. Situace před bitvou u Stalingradu

Bitva u Stalingradu nebyla první bitvou druhé světové války. V době začátku bitvy již válka zuřila čtvrtým rokem a SSSR byl ve válce s Německem druhým rokem.

Do druhé světové války vstupoval Sovětský Svaz ještě jako spojenec Německa na základě paktu o neútočení Ribbentrop-Molotovz 23. srpna 1939. Druhá světová válka začala 1. září 1939, kdy Německo napadlo Polsko. SSSR vstoupil do konfliktu 17. září, kdy na základě paktu napadl Polsko.¹ Během let 1939 – 1940 byli Německo a SSSR spojenci. Na přelomu let 1939 a 1940 proběhla také Zimní válka, mezi SSSR a Finskem, která nakonec přes velké ztráty skončila vítězstvím Sovětů.

3. července 1941 vydal Hitler pokyn k zahájení studie ohledně tažení do Sovětského svazu. 18. prosince pak Hitler podepsal svou směrnicí č. 21 obsahující rozkaz k přípravě války proti Sovětskému svazu – operace „Barbarossa“. Přes veškerou německou snahu o maskování do Sovětského svazu proudily informace o hrozícím německému vpádu, ale Stalin byl naprosto přesvědčen, že Německo nezaútočí. 22. července 1941 operace Barbarossa začala. Německá armáda zaútočila v plné síle a hnala se rychle vpřed.² Německá vojska byla rozdělena do čtyř částí: menší skupiny umístěné v okupovaném Norsku a tři velké armády – Sever, Střed a Jih. Každou skupinu podporovala jedna letecká flotila. Skupině Střed bylo dáno za úkol, aby dvěma obkličovacími proudy pronikla k Minsku a odtud měla útoky směřovat dále k Moskvě. Cílem skupiny Sever bylo dobýt Leningrad, jednotlivé armády skupiny Jih se měly sejít v hlavním městě Ukrajiny v Kyjevě. Díky rychlému postupu se dosažitelným terčem německých náletů stalo i hlavní město – Moskva. S jejím bombardováním Němci začali 21. července. Na severu se Němci blížili k Leningradu. 26. září Němci pronikli až k Ladožskému jezeru a začalo obléhání Leningradu, které trvalo 900 dní.³ Ve městě se kvůli chladu a hladu umíralo po tisících. Maximální úsilí se věnovalo využití jediné mezery obležení – Ladožskému jezeru, po kterém do města proudily zásoby potravin a stříliva. Zásobování se postupně zdokonalovalo. Během léta 1942 se cesta přes Ladožské

¹ OVERY, R. *Rusové ve válce*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2004, s. 74 - 76

² tamtéž s. 82 - 106

³ tamtéž s. 115 - 122

jezero rozšířila. Německé pokusy o narušení přísunu leteckými útoky měly jen malý účinek.⁴ I v Moskvě začal v listopadu německý nápor opadat. Během prosince pak Sověti provedli protiofenzivu, kterou se podařilo prorazit obklíčení Moskvy.⁵ Vítězství u Moskvy bylo prvním sovětským vítězstvím nad Hitlerem, ale bylo jen krátkodobým úspěchem. Přes počáteční úspěchy Němci nedokázali dobýt ani Moskvu, ani Leningrad. Proto se obrátil jiným směrem, a to na Kavkaz a na Stalingrad.

1.2. Operace Blau

5. dubna 1942 vydal Hitler směrnicí č. 41., plán pod kódovým označením Blau. Ten spočíval v úderu východním směrem ke Stalingradu a směrem k jihu na Kavkaz. Tím měl být Sovětský svaz odříznut od vlastních zdrojů pohonných hmot. Přestože Němci udržovali přípravy k letní ofenzivě v tajnosti, britská odposlouchávací služba je zachytila a předala Sovětům. Stejně jako v případě operace Barbarossa však Stalin tato varování ignoroval. Trval na tom, že těžiště německého úderu bude směřovat proti Moskvě. Německý úder přišel 28. června. Sovětská vojska na něj byla připravena stejně špatně jako před rokem. Německá vojska postupovala vpřed. Na bocích podporována armádami svých spojenců – Maďarů, Italů a Rumunů. Sovětský odpor se zhroutil a vojenské jednotky přechaly se ze svých pozic. 23. července sovětské oddíly vyklidily Rostov na Donu, v ústí této řeky. Koncem července Hitler rozdělil útočící síly do dvou proudů. Skupina armád A měla dobýt naftová pole na Kavkaze, skupina armád B měla za úkol dobýt Stalingrad. Aby Stalin zabránil úplnému zhroucení, vydal 28. července rozkaz č. 227 – Ani o krok zpátky. Na jehož základě byly zřízeny zadržovací oddíly, s právem střílet po vlastních lidech. Obhájení Stalingradu nebylo jen vojenskou a ekonomickou nutností, ale město se stalo i symbolem národního vzdoru. Skupina armád B, pod vedením Friedricha Pauluse, nezadržitelně postupovala přes Don ke Stalingradu. Koncem července byl také odvolán Timošenko a velení Stalingradského frontu bylo svěřeno generálu Gordovovi. Ten měl k dispozici dvě armády: 62. a 64. Ty armády poté čtyři měsíce nesly hlavní tíhu bojů. Každý den byla Rudá armáda zatlačována směrem ke Stalingradu.⁶ 21. srpna ustoupili Sověti

⁴ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s.141 - 146

⁵ tamtéž s. 153 - 156

⁶ tamtéž s. 197 - 206

za Don a Němci ho překročili. Němci začali postupovat přes step směrem k Volze. Na prvních kilometrech se tankisté potkávali jen s mála nepřáteli. 23. srpna se zahájili Němci nálet. Mnoho budov bylo srovnáno se zemí nebo vyhořelo. Stovky rodin uhořely v rozvalinách. Během prvního týdne zemřelo až 40 tisíc obyvatel Stalingradu a bylo zničeno až 80 % budov. Odpoledne 23. srpna kolem čtvrté hodiny se německým jednotkám podařilo na severním okraji Stalingradu proniknout až k Volze. 62. a 64. armáda byly odříznuty od stalingradského frontu. Německé nálety na město pokračovaly. Další velký útok se odehrál 25. srpna. Luftwaffe drtilo město v celé jeho délce. Velkou výhodou německé armády bylo, že docházelo k úzké spolupráci mezi tankovými oddíly a Luftwaffe. Němečtí pěšáci rozprostírali červenou vlajku se svastikou, aby je omylem nebombardovala vlastní letadla. 29. srpna přijel do Stalingradu Žukov, který byl právě Stalinem jmenován zástupcem vrchního velitele. Jeho úkolem bylo zachránit situaci.⁷ Do čela 62. armády byl postaven Čujkov. 12. září se konala schůzka Hitlera s Paulusem, Paulus informoval Hitlera o německých ztrátách. Bylo dohodnuto posílení 6. armády, a rozhodnuto o dalším útoku. 13. září ráno začala první fáze německého náporu. Levé křídlo německé armády zamířilo k Mamajové mohyle a pravé zaútočilo proti hlavnímu nádraží. Po celý den také pokračovalo bombardování. 14. září se vedla tvrdá bitva o Mamajovovu mohylu. Němcům se podařilo oddělit od sebe 62. a 64. armádu. Téhož dne Čujkov nařídil protiútok, ale ten byl zastaven a jeho jednotky byly zahnány zpět. Podobný boj jako Mamajovu mohylu, se rozpoutal o obrovské betonové silo. Padesát obránců odrazilo 18. září deset útoků. Němci nakonec po velkém boji 20. září silo dobyli. Podobně úporná obrana v částečně opevněných budovách v centru města stála Němce mnoho mrtvých. Hlavní nádraží změnilo majitele patnáctkrát v pěti dnech a nakonec se trosky zmocnili Němci. Většina města již byla v německých rukou.⁸ Vznikla nová forma války, soustředěná v ruinách civilního prostředí. Pozůstatky bojů – vyhořelé tanky, telefonní dráty, kovové kostry postelí, lampy a nádoby - v tomto prostředí se vedly tuhé boje. Bojovalo se o každý dům, z nichž se staly pevnosti. Domy byly někdy jako dort – Němci byli v nejvyšším patře, pod nimi Rusové a o patro níž zase Němci. Bojoval muž proti muži, protože tanky se v ruinách špatně pohybovaly. Němci tuto formu války nazývali krysí válka.⁹

⁷ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s.84 -93

⁸ tamtéž s. 102 - 112

⁹ tamtéž s. 114 - 116

Čujkovovi se podařilo prosadit přesunutí dělostřelectva na východní břeh Volhy. Kat'uše (raketometry, které vojáci Rudé armády překřtili na Kat'uše podle stejnojmenné ruské písni) neostřelovaly německé frontové pozice. Jejich úkolem bylo ničit jednotky připravující se k útoku. Aby to bylo možné, skrývali se pozorovatelé sovětského dělostřelectva v horních patrech zničených domů. Velitelství 6. armády vědělo, že se blíží zima a že není času nazbyt. Ještě než se zmocnili Rudého náměstí a obilného síla, začali připravovat úder na průmyslovou oblast, která ležela v severní části města. Čujkov se 18. září přesunul do nového velitelství na břehu řeky Volhy necelý kilometr na sever od strojírný Rudý říjen. Jeho štábní důstojníci zvolili místo těsně za obrovskou nádrž na ropu, o které si mysleli, že je prázdná. 27. září ráno zahájilo německou ofenzivu proti průmyslové oblasti mohutné bombardování stuk. V této průmyslové zóně byla strojírna Rudý říjen, zbrojovka Barikády a stalingradská Traktorka. Druhého dne soustředila Luftwaffe své útoky proti západnímu běhu a lodím na Volze, aby zničila zásobovací linii 62. armády. Pět zásobovacích lodí ze šesti bylo vážně poškozeno. Čujkov zahájil protiútok, kterým se chtěl znovu zmocnit vrcholu Mamajevovy mohyly. V noci byli Sověti zatlačeni, ale vrchol se nakonec stal zemí nikoho. Čujkov věděl, že nesmí Němcům dovolit, aby zde vybudovali palebná postavení dělostřelectva, ze kterých by mohli ovládat sever Stalingradu a přechody přes řeku. 27. září začal zdárně německý útok proti tovární čtvrti. Ale již na konci druhého dne Němci věděli, že se dostali do zatím nejtvrdějších bojů. Továrny Rudý říjen a Barikády se změnilly v pevnosti. 2. října zaútočili Němci na skladiště ropy na břehu řeky těsně u Čujkovova velitelství. Nádrže, o kterých si Rusové mysleli, že jsou prázdné, zcela prázdné nebyly. Přímé zásahy německých bomb je zapálily. Hořící ropa se valila po stráni, těsně podle velitelství. Čujkov byl v pořádku.¹⁰ 6. října zahájili Němci útok na stalingradskou Traktorku. Čujkovova armáda byla zahánána až k břehu Volhy. Ve druhém říjnovém týdnu nastala přestávka v bojích. Čujkov si začal správně myslet, že se Němci připravují na větší útok. Neznámým byl pro Rusy cíl útoku. Zpravodajské oddělení 62. armády usoudilo, že hlavní nápor bude veden proti Traktorce. Byla to pravda, záměrem Němců bylo zmocnit se Traktorky a pak se tlačit k břehu Volhy. Čujkovovo riskantní rozhodnutí přesunout pluky od Mamajovy mohyly na sever města se vyplatilo. V pondělí 14. října ráno začala německá

¹⁰ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s.117-125

ofenziva. Bitva začala hlavním útokem na Traktorku z jihozápadu. Během příštího rána se podařilo německým tankům prorazit. Německé tanky vrazily přímo do továrních hal Traktorky. Čujkov byl znovu nucen přesunout své velitelství, i nové velitelství bylo v neustálém nebezpečí. 62. armáda byla Němci rozdělena na více částí. 16. října Němci prorazili z Traktorky do továrny Barikády, ale ruské tanky, zahrabané v sutinách společně se salvami kaťuší z druhého břehu Volhy, jejich útok zastavily. V průběhu velkých bojů o severní průmyslovou oblast se odehrávaly ve středu města drobné boje o jednotlivé domy. Jednou z nejslavnějších epizod byla obrana „Pavlova domu“, která trvala padesát osm dnů.¹¹

17. října večer musel Čujkov znovu přesunout své velitelství. Druhý den Němci silným náporem prorazili až k Volze, ale protiútok je zahnal zpět. Kolem továren Barikády a Rudý říjen stále pokračovaly unavovací boje, útok střídal protiútok. Postavení 62. armády se scvrklo na několik předmostí na západním břehu. Sovětské pozice couvaly stále blíže k Volze a továrna Barikády byla téměř dobyta. Poslední cesta přes řeku byla pod přímou palbou německých kulometů. Všechny posily bylo třeba vrhnout právě do této oblasti, aby byla tato cesta udržena.¹² Koncem října začala, kvůli vyčerpání a nedostatku střeliva, pomalu doznívat velká německá ofenziva. Poslední útok proti Rudému říjnu se zhroutil 1. listopadu pod těžkou dělostřeleckou palbou přes Volhu. 11. listopadu těsně před úsvitem začal závěrečný německý útok znovu za podpory letectva. 62. armádu ukrytou v zákopech, bunkrech a sklepích se opět nepodařilo rozdrtit. 12. listopadu Němci začali postupovat k ropným nádržím na břehu Volhy, ale Sovětům se podařilo nápor zastavit.¹³

1.3. Operace Uran

Od září 1942 se rodila myšlenka na sovětský protiútok. 13. září Stalin odsouhlasil plán ofenzivy Uran. Důležité bylo utajení a klamné manévry. Výhodou Sovětů bylo, že Hitler odmítal uvěřit, že Sovětský svaz má ještě nějaké rezervní armády. Proto nepředpokládal, že Rudá armáda bude schopna zahájit ofenzivu. Plán operace Uran vypadal takto: Donský a Jihozápadní front měly zaútočit ze severozápadu na město Kalač. Od jihu měl Stalingradský front zahájit další

¹¹ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s.141 - 147

¹² tamtéž s. 152 - 153

¹³ tamtéž s. 156 -159

tankový úder směrem k severozápadu, aby se u Kalače setkal s hlavními útočnými silami. Cílem bylo obklíčit Paulusovu 6. armádu. Již na konci září přesvědčil Žukov Stalina, aby velitelem Donského frontu jmenoval Konstantina Rokossovského a velitelem nového Jihozápadního frontu Nikolaje Vatutina. Výhodou Sovětů bylo, že Němci svěřili pozice na Donu svým spojencům: Maďarům, Rumunům a Italům, kteří nebyli tak dobře vybavení. Anebyla u nich tak dokonalá morálka. Jihozápadní front stál proti Rumunské armádě. Jednotky připravované pro operaci Uran se posouvaly v noci a ve dne se ukrývaly. Počasí v první polovině listopadu velmi ztěžovalo přísun sovětských jednotek. Po mrznoucím dešti přišly náhle silné mrazy. Žukov musel Stalinovi oznámit, že se zahájení operace musí odložit o deset dnů, na 19. listopad. V předvečer bitvy, 18. listopadu, Němci vůbec netušili, že by se zítra mohlo něco mimořádného dít. 19. listopadu ráno začal sovětský útok. Špatně vybavená rumunská pěchota, ač otřesená těžkým ostřelováním, dokázala útok odrazit. Ani druhý útok, podporovaný tanky, nebyl úspěšný. Po několika dalších útocích se Sovětům podařilo prorazit. V deset hodin večer dostala 6. armáda přísný rozkaz, aby zastavila boje ve Stalingradu. Tankové a motorizované jednotky se měly co nejrychleji dostat na západ. Kvůli naprosté nepřipravenosti se to však nepodařilo tak rychle, jak bylo potřeba. Čujkovova 62. armáda zahájila silné protiútoky, kterými bránila Němcům v odpoutání. Druhý den Jeremenko, velitel Stalingradského frontu, vydal rozkaz k útoku. 21. listopadu si Paulus konečně uvědomil, že nepřítel má v úmyslu je obklíčit. Sovětské nápory ze severozápadu a jihovýchodu mířily ke Kalači a tamnímu mostu. Kalač, hlavní cíl tří sovětských tankových sborů, byla jedním z nejzranitelnějších míst vůbec. Nebyla zde žádná organizovaná obrana. 22. listopadu se sovětské čelní oddíly stalingradského a jihozápadního frontu spojily. Tím byla Paulusova 6. armáda obklíčena.¹⁴ Hitler si uvědomoval, že je ohroženo celé postavení německých sil, proto rozkázal polnímu maršálovi von Manstein, aby vytvořil novou skupinu armád Don. 24. listopadu ráno přišlo na Paulusovo velitelství Hitlerovo rozhodnutí, že frontu na Volze je nutné udržet za všech okolností. Hitler byl posedlý myšlenkou, že 6. armáda nemůže od Stalingradu ustoupit. Během prvního prosincového týdne vykonali Sověti rozhodující útoky s cílem rozdělit 6. armádu. Němci začali mít problémy se zásobováním. Nedostatek jídla

¹⁴ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s.161 – 187

se nahrazoval porážkami tažných zvířat. Vojáci obdivovali hrdinství posádek Luftwaffe, které jim shazovaly zásoby.¹⁵

1.4. Operace Zimní bouře a operace Malý Saturn

Manstein vytvořil plán na záchranu 6. armády – operace Zimní bouře. Jejím cílem bylo prorazit k 6. armádě a vytvořit koridor, kudy by bylo možné ji zásobovat a posílit. Operace začala 12. prosince. Druhého dne se rozpoutala tanková bitva u vesnice Věrchně-Kumského. Tato zuřivá bitva trvala tři dny a znamenala místní úspěch pro Němce, dostali se 60 km od Stalingradu. Avšak rozhodovalo se o 200 kilometrů dále na severovýchod. První den po bojích u Věrchně-Kumského byly připraveny rozkazy k operaci Malý Saturn. Jejím cílem bylo prorazit pozicemi italské armády do týlu skupiny armád Don. Operace začala 16. prosince a již během druhého dne se italská armáda začala rozpadat. Na protiútok už nebyly rezervy. Manstein byl zastaven a donucen ustoupit. V prvním lednovém týdnu bylo napsáno ultimátum adresované osobně Paulusovi. Kapitulace byla na Hitlerův rozkaz odmítnuta. 24. prosince Sověti napadli letiště Tacinskaja, hlavní základnu Junkerů 52 u Stalingradu. Po sovětském útoku na letiště Tacinskaja bylo německé letectvo silně ochromeno. Novou základnou Junkerů 52 se stalo Salsko, které bylo na samé hranici operačního doletu. Když se v polovině ledna dostal do ohrožení i Salsk, zbývající Junkery 52 musely být odsunuty na severozápad do Zvereva. Na tomto letišti byla pouze zasněžená dráha. Nebylo tu ubytování a bylo zde také málo obranných protiletectvých zařízení. Z toho důvodu bylo letiště snadno napadnutelné.¹⁶

1.5. Operace Kruh

10. ledna začala závěrečná sovětská ofenziva – operace Kruh. Sověti tlačili Němce od západu k východu směrem k Volze. Ve Stalingradu útočila Čujkovova 62 armáda a podařilo se jí znovu dobýt několik bloků. 15. ledna bylo dobyto hlavní německé letiště Pitomnik. 22. ledna bylo dobyto i letiště Gumrak. Ve stejný den dostala 6. armáda od Hitlera depeši, která zakazovala kapitulaci, tím byl zpečetěn její osud. 6. armáda se rozpadla na dvě části – jižní v centru města, kde byl Paulus a severní, která se nacházela v oblasti továren. 30. ledna byl Paulus povýšen do hodnosti polního maršála. Hitler se domníval, že Paulus raději spáchá sebevraždu,

¹⁵ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s. 193 - 211

¹⁶ tamtéž s. 211 - 240

než by padl do zajetí, neboť ještě žádný polní maršál se nevzdal nepříteli. Jižní kapsa se rychle zmenšovala a 30. ledna již pronikly sovětské jednotky do samého středu města. 31. ledna se Paulus vzdal. Severní kapsa se ještě držela, ale ona se 2. února vzdala. Tím skončila bitva u Stalingradu. Němci se museli stáhnout i z Kavkazu. Tato bitva byla obratem ve válce, odted' Němci už jen ustupovali.¹⁷

1.6. Situace po bitvě u Stalingradu

Bitva u Stalingradu byla důležitou bitvou, ale ne rozhodující. I nadále musela Rudá armáda čelit silnému nepříteli. Německá vojska se dosud nacházela hluboko uvnitř sovětského území.¹⁸ 5. července 1943 začala německá operace Citadela, jejíž hlavním střetem byla bitva u Kursku. Bitva skončila 15. července vítězstvím Sovětů. Po této bitvě už bylo rozhodnuto, Němci již neměli sílu Rusy porazit.¹⁹ Začal velký ústup Němců, který skončil 8. května 1945 německou kapitulací v Berlíně. 2. srpna 1945 skončil celý tento světový konflikt kapitulací Japonska

1.7. Nejdůležitější osobnosti bitvy u Stalingradu

1.7.1. Němci

Friedrich Wilhelm Ernst Paulus

Paulus se narodil 23. září 1890 v Breitenau v Hesensku. Do armády vstoupil v roce 1910. V července 1912 se oženil s Elenou Rosseti-Solescuovou, která pocházela z bohaté aristokratické rodiny. Paulusovi měli tři děti: nejstarší dceru Olgu a dvojčata Friedricha a Ernsta, kteří se později stali důstojníky. Zúčastnil se první světové války. Po válce se mu podařilo setrvat v malé poválečné armádě, kterou Spojenci Němcům povolili zachovat. V lednu 1938 je povýšen na generálmajora a následně se stává náčelníkem štábu nově zformované 10. armády v Lipsku. S tou se pak zúčastňuje polského tažení. Jeho velitelem je Walther von Reichenau. V říjnu 1939 je 10. armáda přejmenována na 6. armádu a účastní se bojů proti Holandsku, Belgii a Francii. Paulus se také podílel na plánování operace Seelöve – invaze do Anglie. V září 1940 byl jmenován zástupcem náčelníka generálního štábu německé armády. Následně je mu svěřena příprava útoku na Sovětský svaz –

¹⁷ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s. 250 - 279

¹⁸ OVERY, R. *Rusové ve válce*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2004, s. 130 - 131

¹⁹ tamtéž, s. 249 - 258

Operace Barbarossa.²⁰ 22. června začíná operace Barbarossa. Zpočátku se této operace Paulus osobně neúčastní. V lednu 1941 je jmenován po smrti Reichenau, velitelem 6. armády. Paulusovi se podařilo u Charkova porazit Sověty. 28. června 1942 začala operace Blau. 6. armáda byla součástí skupin armád B, která měla za úkol dobýt Stalingrad. Po počátečních německých úspěších, postupně německá armáda zabředla do pouličních bojů a po sovětském protiútoky v listopadu 1942 se šestá armáda dostala do obklíčení. Po neúspěchu operace Zimní bouře zhasla poslední naděje na záchranu 6. armády. 15. ledna byl Paulus povýšen na polního maršála. Hitler věděl, že žádný německý voják s takovou hodností nekapituloval a předpokládal, že Paulus spáchá sebevraždu. Paulus však 31. ledna kapituloval. Rusové drželi Pauluse v zajetí téměř jedenáct let. Byl uvězněn v Moskvě a tlačili na něj, aby se zřekl Hitlera. Paulus nakonec v červenci 1944 povolil. Na jeho ženu v Německu naléhali, aby se zřekla jeho jména, ta odmítla. Jeden z jeho synů ve válce zemřel, druhý přežil a byl držen ve vazbě. Paulusová zemřela v západním Německu v roce 1949. Paulus byl propuštěn v listopadu 1953 do Drážďan ve Východním Německu. Zde 1. února 1957 zemřel.²¹

Erich von Manstein

Manstein se narodil 24. listopadu 1887. Do armády vstoupil v roce 1906. Na podzim 1913 navštěvuje válečnou akademii, ale studium musí přerušit, když vypukne první světová válka. Slouží na východní i západní frontě. V roce 1920 se oženil s Jutty von Loesch, s kterou měl tři děti. V armádě zůstává i po válce, mimo jiné v letech 1931 a 1932 podniká studijní cesty do Sovětského svazu. Krátce před vypuknutím války je jmenován náčelníkem štábu armádní skupiny Jih von Rundstedta, která hraje důležitou úlohu v tažení proti Polsku. Vytvořil plán, díky kterému musela Francie kapitulovat. V roce 1942 už je na východní frontě, kde 1. července dobyl Sevastopol a potomá za úkol provést útok na Leningrad.²² Na podzim 1942 je pověřen záchranou obklíčené 6. armády se skupinou armád Don. Záchrana se nepodaří. Následně se stává velitelem skupiny armád Jih, s kterou dokáže znovu dobýt Charkov, z kterého musel předtím ustoupit. Následně se účastní i neúspěšné bitvy u Kurska. Manstein požadoval ústup, čímž se znelíbil Hitlerovi.

²⁰ PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996, s. 14 -15

²¹ BARNETT, Correlli. *Hitlerovi generálové*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997, s. 396 - 404

²² PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996, s. 17 - 18

V březnu 1944 byl odvolán a poslán do výslužby. V únoru 1950 byl Manstein britským soudem odsouzen k 18 letům vězení, rozsudek byl později změněn na 12 let. Nakonec byl propuštěn v květnu 1953. Zemřel v roce 1973 v Západním Německu.²³

1.7.2. Sověti

Vasilij Ivanovič Čujkov

Čujkov se narodil 12. února 1900 ve vesnici Serebrjannyje Prudy v provincii Tula. Jeho otec byl rolníkem. V roce 1917 se přidal k Rudým gardám. V roce 1920 se zúčastnil neúspěšného tažení do Polska. V roce 1925 absolvoval Vojenskou akademii M. V. Frunzeho. V roce 1939 se zúčastňuje bojů v Polsku a ve Finsku. V prosinci 1940 je již potřetí v životě v Číně, tentokrát ve funkci vojenského atašé. Do Moskvy se vrací až v březnu 1942 a o dva měsíce později, začátkem května, je jmenován zástupcem velitele záložní armády rozmístěné u Tuly. Začátkem července je jeho záložní armáda přejmenována na 64. armádu a přeložena ke Stalingradu.²⁴ Září byl pověřen velením 62. armády, ta pak tvořila další čtyři měsíce jádro sil bránících Stalingrad. Čujkovovo poslání bylo „jednoduché“ – udržet město za každou cenu a to se mu nakonec podařilo. Po bitvě byla v rámci přeskupení z 62. armády převelena řada jednotek. V březnu 1943 byla 62. armáda zařazena do Malinovského Jihozápadního frontu a krátce poté přecíslována na 8. gardovou armádu. Ve druhé polovině roku 1943 a první polovině roku 1944 se pak podílela na osvobození Ukrajiny a Běloruska. V polovině roku 1944 byla převedena pod Rokossovského 1. běloruský front a s ním osvobodila zbytek Běloruska a východní Polsko. Poté ji čekala bitva o Berlín. 2. května 1945 převzala 8. gardová armáda kapitulaci berlínské posádky. Prvních osm let po válce sloužil Čujkov v Německu. Nejdříve jako velitel 8. gardové armády a zástupce vrchního velitele sovětských okupačních vojsk, následně v letech 1949 až 1953 jak velitel okupačních vojsk. V roce 1953 byl Čujkov jmenován velitelem prestižní Kyjevské vojenské oblasti. V letech 1960 – 1964 byl velitelem sovětských pozemních sil a náměstkem ministra národní obrany. Od roku 1961 převzal i velení nad civilní obranou. V roce

²³ CHANT, Christopher. *Hitlerovi generálové a jejich bitvy: [od Rommela po Reinhardta, vojevůdci armád třetí říše]*. Čes. vyd. 1. Praha: V. Svojtka, 1998, s. 166

²⁴ PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996, s. 21

1972 odešel do důchodu. Zemřel v březnu 1982 a byl slavnostně pohřben ve Volgogradu (Stalingradu).²⁵

Konstantin Konstantinovič Rokossovskij

Rokossovskij se zřejmě narodil 21. prosince 1896 ve Varšavě, ale je i možné, že se narodil v obci Velikije Luki v Severním Rusku. Rokossovskij mluvil rusky i polsky. Jeho ruština měla polský přízvuk. Je jisté, že vyrůstal ve Varšavě. Po demonstracích polských dělníků ve Varšavě v roce 1912 jej zatkla carská policie. Po vypuknutí první světové války Rokossovskij dobrovolně vstoupil do ruské armády, kde sloužil až do roku 1917 jako prostý voják. Následně bojoval v občanské válce. V armádě zůstává i po válce. V září 1937 byl Rokossovskij zatčen jako agent japonské a polské tajné služby. Po třech letech je v březnu 1940 ze dne na den propuštěn. V roce 1941 se účastní bojů o Moskvu a následné protiofenzivy. V září 1942 přebírá od Jeremenka velení Stalingradského frontu. Poté je Stalingradský front přejmenován na Donský front, zatímco Jihozápadní front je přejmenován na Stalingradský a jeho velitelem se stává Jeremenko. Společně se jim podařilo v listopadu 1942 obklíčit německou 6. armádu u Stalingradu. 31. ledna 1943 se Rokossovskému a Voronovovi Paulus vzdal. 15. února 1943 byl Donský front přejmenován na Centrální front. Následně se účastnil bitvy u Kursku a mezi 26. srpnem a 30. zářím postoupil Centrální front o zhruba 300 km až k Dněpru a osvobodil severní Ukrajinu. 20. října byl Centrální front přejmenován a reorganizován na Běloruský front. Běloruský front se zúčastnil operace Bagration. Byl nasazen na linii táhnoucí se od Rogačeva na Dněpru až po Kovel. 3. července byl osvobozen Minsk a 24. července Lublin. V listopadu 1944 převzal velení 2. běloruského frontu. S ním začal operaci Východní Prusko v lednu 1945. Během operace se měl spojit s 3. běloruským frontem ve Východním Prusku. 26. dubna padl Štětín, což otevřelo 2. běloruskému frontu cestu do severního Německa. Začátkem května 1945 podnikl 2. běloruský front závěrečný útok k Labi a k Baltu. 4. května se Rokossovský setkal ve Výmaru s Montgomerym. 29. května byl 2. běloruský front přejmenován na Severní skupinu vojsk dočasně umístěných v Polsku. Rokossovský zůstal vrchním velitelem této skupiny. Měl zde rozsáhlé kompetence a v podstatě byl ve Varšavě Stalinovým místodržitelem. Velitelem zůstal do roku 1949. Několik dnů

²⁵ SHUKMAN, Harold. *Stalinovi generálové*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2001, s. 88 - 91

potom ohlásila sovětská i polská média, že Rokossovskij byl jmenován na žádost polské vlády polským ministrem obrany a členem politbyra polské komunistické strany. Současně mu byla přiznána polská národnost. 13. listopadu 1955 byl Chruščovem z funkce ministra obrany odvolán. Od listopadu 1956 byl náměstkem ministra obrany SSSR. V říjnu 1958 byl jmenován velitelem Zakavkazské vojenské oblasti. Takže se dostal z Moskvy v kritické době, kdy Chruščov začal připravovat konečné odstranění Žukova. Poté se v roce 1958 vrátil do Moskvy do funkce vrchního inspektora na ministerstvu obrany. V roce 1962 odešel do důchodu. Zemřel 3. srpna 1968.²⁶

Georgij Konstantinovič Žukov

Žukov se narodil 2. prosince 1896 ve vesnici Strelkovo u Kalugy ve Středním Rusku. Zúčastnil se první světové války a v roce 1918 přechází k Rudé armádě. V armádě zůstává i po občanské válce. Během vlny Stalinových čistek nezadržitelně postupoval.²⁷ V červnu roku 1939 je narychlo povolán do Moskvy a je převelen do Mongolska. Zde se mu podařilo zvítězit proti Japonsku v bitvě u Chalchyn Golu. V květnu roku 1940 je znovu povolán do Moskvy, kde se poprvé setkává se Stalinem a je pověřen velením v Kyjevě. Zde je od června 1940. Žukovova autorita ve Stalinových očích rostla. 15. ledna je jmenován náčelníkem generálního štábu. Po německém vpádu do Ruska se mu podaří zachránit Leningrad i Moskvu. V srpnu roku 1942 byl jmenován zástupcem vrchního velitele Stalina. Stalin posílá Žukova do Stalingradu, kde má zachránit zoufalou situaci. Do Stalingradu Žukov přijíždí 29. srpna. Od počátku rozmýšlí možnost protiútoků, který se nakonec odehraje 19. listopadu. To je už však Žukov v sektoru Kalininského a Brjanského frontu. Sem byl zavolán Stalinem, který to zdůvodnil tím, že se opět začal obávat o Moskvu. I přesto se Žukov o dění ve Stalingradu nepřestává zajímat. Od ledna do března 1943 úspěšně koordinoval průlom v blokadě Leningradu. V létě a na podzim tohoto roku plánoval další operace. Podílel se také na koordinaci bitvy u Kursku. V roce 1944 organizoval osvobozování Ukrajiny s hlavním městem Kyjevem. V létě roku 1944 vedl operaci Bagration, která osvobodila Bělorusko. Následně mu bylo svěřeno vedení 1. běloruského frontu, s kterým provedl dvě největší závěrečné operace války: operace Vísła-Odra a útok na Berlín. 2. května byl Berlín obsazen a 8. května přijal

²⁶ SHUKMAN, Harold. *Stalinovi generálové*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2001, s. 186 - 203

²⁷ PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996, s. 20

Žukov německou kapitulaci. Od konce války do roku 1946 velel Žukov sovětské okupační zóně v Berlíně. V březnu 1946 byl povolán do Moskvy a jmenován vrchním velitelem pozemních sil a náměstkem ministra obrany. V těchto funkcích zůstal jen tři měsíce. Stalin byl znepokojen Žukovovou popularitou. Stalin obvinil Žukova z nepatřičného chování, z protistátních řečí, z nadsazování zásluh o vítězství a z poskytování rozhovorů zahraničním médiím. Následně byl Žukov odvolán z vysokých pozic a jmenován velitelem méně významné Oděské vojenské oblasti. V únoru 1948 byl polán jako velitel do ještě méně významné Uralské vojenské oblasti. Po Stalinově smrti v březnu 1953 byl jmenován náměstkem ministra obrany. Žukovova autorita byla obnovena. V dubnu 1955 se stal ministrem obrany. V červnu 1957 se stal členem politbyra KSSS, ale 29. října byl obviněn z bonapartismu a ze snahy nastolit vojenskou diktaturu. To Žukov odmítal, přesto byl zbaven funkcí. Od podzimu 1957 do května 1965 zůstal v nemilosti. 8. května 1965 se zúčastnil oslav vítězství. Když se zde objevil, ozval se bouřlivý potlesk. Během domácího vězení napsal knihu Paměti a vzpomínky. Zemřel 18. června 1974 v Moskvě. Jeho popel byl se všemi vojenskými poctami uložen u Kremelské zdi. V roce 1996 byl na počest jeho stoletého jubilea vytvořen Žukovův řád.²⁸

1.8.Bitva u Stalingradu v memoárech Georgije Konstantinoviče Žukova

Žukov sepsal memoáry, které se týkají celé vlastenecké války. Věnuje se v nich tedy i bitvě u Stalingradu.

Koncem jara 1942 se sovětské mezinárodní postavení a vnitřní situace poněkud zlepšily. Protifašistická fronta se nadále rozšiřovala a upevňovala. V lednu podepsalo 26 zemí prohlášení, v němž se dohodly, že využijí všech svých sil a prostředků k boji proti agresivním státům a neuzavřou s nimi separátní mír ani příměří.

Na sovětsko-německé frontě byl dočasný klid. Obě strany se připravovaly na další boje. V Hlavním stanu a Generálním štábu se hodnotila uplynulá válečná etapa, posuzovaly se úspěchy i neúspěchy. Řešili se slabé a silné stránky německé armády. Sovětská vojska dostávala stále více nové tankové a letecké techniky, dělostřeleckých a reaktivních zbraní, včetně střeliva. Připravené zálohy a velké

²⁸ SHUKMAN, Harold. *Stalinovi generálové*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2001, s. 341 - 353

materiální zdroje však v té době neměla. Blížilo se letní tažení a německé fašistické velení i nadále považovalo za nejdůležitější východní frontu a posílalo sem stále nová a nová vojska. Podobně jako dříve měla německá vojska více vojáků. Sověti měli více tanků, avšak kvalitativně byly zatím na nižší úrovni než tanky německé. Hitlerova politická a vojenská strategie na nejbližší období roku 1942 se soustředovala na porážku sovětských vojsk na jihu a na obsazení Kavkazu, dosažení Volhy a dobytí Stalingradu, což by vytvořilo podmínky ke zničení SSSR jako státu. Hitler doufal, že jakmile dosáhne úspěchu na jihu země, dokáže znovu zaútočit na Leningrad a Moskvu.

Bylo zřejmé, že Stalin plně nevěří Churchillovu a Rooseveltovu ujišťování o vytvoření druhé fronty v Evropě, ale přesto neztrácí naději, že se budou snažit něco podniknout. Věřil více Rooseveltovi než Churchillovi.²⁹

V Žukovových memoárech se objevuje kritika Stalina: „*Stalin předpokládal, že Hitler nepošle své hlavní síly na Kavkaz a jih země dříve, než se mu podaří dobýt Moskvu. Byl zastáncem útočných aktivit na všech frontách, to však vedlo ke zbytečnému tříštění sil a prostředků, což znamenalo oslabování a vyčerpávání našich vojsk.*“³⁰

V květnu a červnu sovětská vojska na jihu země znovu procházela obdobím neúspěchů a ztrát. V červenci ztratila celý Krym. Neúspěchem skončila i charkovská operace, která byla připravena velmi diletantsky. Hlavní příčinou neúspěchu byly chyby Stalina. Dovolil připravit nezabezpečenou operaci, při níž chtěl útočit na všech frontách najednou. To přineslo rozředění lidských a materiálových záloh. Porážky se těžce podepsaly na náladě vojsk i civilního obyvatelstva. Němci rychle pronikali k Volze a na Kavkaz a snažili se proniknout ke Stalingradu. V našich jednotkách se objevila panika a porušování vojenské disciplíny. Aby byl zastaven morální úpadek, vydal Stalin 28. července 1942 rozkaz č. 227., který zaváděl přísná opatření v boji s panikáři a narušovatelí kázně. V rozkazu se psalo, že pro všechna vojska platí železný zákon „Ani o krok zpět!“ Všichni velitelé a političtí pracovníci dostali za úkol provádět osobně agitaci a propagandu mezi vojáky.³¹

Přelom července a srpna byl pro Sověty problematický: „*V červenci a srpnu nám nepřítel uštědřoval porážku za porážkou a houževnatě postupoval. Poměr sil*

²⁹ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy*. 3. české vyd., V Našem vojsku 2. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 313 - 317

³⁰ tamtéž s. 317 - 318

³¹ tamtéž s. 321 - 329

u Stalingradu byl příznivý pro našeho protivníka. V první polovině srpna se na přístupech k městu urputně bojovalo. Sovětská vojska hrdinně bránila každou píď půdy, vyčerpávala a oslabovala nepřítele všemožně se snažícího proniknout ke Stalingradu. Německé bombardovací letectvo provedlo v srpnu barbarské nálety na Stalingrad a přeměnilo jej v hromadu trosek. Umírali pokojní obyvatelé, byly ničeny průmyslové podniky a kulturní hodnoty. Velitel 62. armády generálporučík Anton Ivanovič Lopatin udělal vše, co od něho žádala vojenská čest. Je potřeba uvést, že generál V. I. Čujkov ve svých vzpomínkách neobjektivně ocenil činnost velitele Lopatina.³² Čujkov byl velitelem 62. armády od 10. září.

26. srpna Státní výbor obrany rozhodl o jmenování Žukova zástupcem vrchního velitele. „Z telefonátu se Stalinem jsem pochopil, že Státní výbor obrany má vážné obavy o výsledek boje v prostoru Stalingradu. Stalin se obával, že Němci obsadí Stalingrad. Státní výbor obrany rozhodl poslat mě do Stalingradu. Bylo jasné, že bitva o Stalingrad má obrovský vojensko-politický význam. Pád Stalingradu by umožnil nepříteli odříznout jih země od centra. Mohli jsme ztratit Volhu, nejdůležitější vodní tepnu, po níž připlouvaly náklady z Kavkazu“³³, vzpomíná Žukov. Vrchní velení posílalo do prostoru Stalingradu vše, co bylo možné, s výjimkou nově se formujících záloh určených k dalšímu boji. Zvyšovala se výroba letadel, tanků, zbraní, střeliva a dalších materiálních prostředků.

29. srpna přiletěl Žukov do Stalingradu a začal se seznamovat s aktuální situací. Navrhl Stalinovi protiofenzivu. Hlavní údery museli být zasazeny na křídla německého stalingradského uskupení, která kryla rumunská vojska. Orientační kalkulace ukazovala, že nutné síly a prostředky protiútoky bude možné připravit nejdříve v polovině listopadu. Vše, co mohlo německé velení použít u Stalingradu, bylo do značné míry zdecimované a vyčerpané. Generální štáb prozkoumal silné a slabé stránky německých, maďarských, italských a rumunských vojsk. Vojska satelitů byla hůře vyzbrojena, méně zkušená a mnozí vojáci a dokonce i důstojníci nechtěli umírat za cizí zájmy.³⁴

Dny mezi 13. a 15. zářím byly pro obránce Stalingradu velmi těžké. Nepřítel se troskami města stále přibližoval k Volze. Přelom v těchto těžkých dnech učinila gardová divize A. I. Rodimceva. Sotva přijela do Stalingradu, okamžitě napadla

³² ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy*. 3. české vyd., V Našem vojsku 2. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 332 - 338

³³ tamtéž 339 - 341

³⁴ tamtéž s. 341 - 349

nepřítele. Ten její úder vůbec neočekával. Obráncům Stalingradu pomohly i údery letectva. Koncem září mne Stalin opět povolal do Moskvy k posouzení plánu protiofenzívy. Doporučil jsem Stalinovi změnu na místě velitele Stalingradského frontu, místo Gordova K. K. Rokossovského. Stalingradský front byl přejmenován na Donský a do jeho čela byl tedy jmenován Rokossovskij.

V říjnu pokračovaly urputné boje. Němci stále naráželi na houževnatou obranu sovětských vojsk. 11. listopadu, když sovětská vojska dokončovala rozsáhlou přípravu k protiofenzívě, se ještě jednou pokusila útočit, ale bezvýsledně. V té době byli již krajně vyčerpani. Morálka německých vojáků prudce poklesla.³⁵

„V polovině listopadu 1942 končilo v prostoru Stalingradu první období Velké vlastenecké války, které bylo pro náš lid a jeho ozbrojené síly mimořádně těžké, zejména tehdy, když se hitlerovská vojska přiblížila k Leningradu a Moskvě a obsadila Ukrajinu. Na sklonku prvního období války se poměr sil začal měnit v náš prospěch. Němcům se nepodařilo odhalit naše přípravy k velmi rozsáhlému protiútoku v prostoru Stalingradu“³⁶, vzpomíná Žukov.

„V tisku a v různých vzpomínkách se objevila velká nejasnost v tom, kdo byl vlastně autorem plánu rozsáhlého protiútoku. Během života Stalina byla pouze jediná verze – vše se připisovalo jeho géniu. Po jeho smrti se objevilo velké množství zájemců ohledně autorství. Hlavní a rozhodující podíl na vypracování plánu má celý Hlavní stan a Generální štáb. Vítězství patří i velitelům a generálům. Nárok na autorství protiútoku si nemůže dělat žádný jednotlivec“³⁷, ubezpečuje Žukov.

V prvních prosincových dnech byl obkličovací kruh již pevně uzavřen, takže sovětská vojska mohla přikročit k další etapě, jejímž úkolem byla likvidace obklíčeného uskupení.³⁸ *„Nastala rozhodující chvíle – nedovolit nepřátelským vojskům, aby se probíla z obklíčení. Hlavním úkolem bylo zabránit vytvoření německého koridoru k 6. armádě a dále obklíčenou nepřátelskou skupinu roztrhnout na dvě části“³⁹, vzpomíná Žukov.* V prvním polovině prosince se operace ke zničení obklíčené německé armády vyvíjela neobyčejně pomalu. Stalin byl velmi nervózní a žádal rychlejší zničení obklíčených vojska. Německá vojska, očekávající pomoc, kterou jim slíbil Hitler, sváděla urputné boje o každé postavení. Němcům hrozilo,

³⁵ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy*. 3. české vyd., V Našem vojsku 2. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 351 - 357

³⁶ tamtéž s. 358

³⁷ tamtéž s. 376 - 378

³⁸ tamtéž s. 394

³⁹ tamtéž s. 394 - 395

že se jejich porážka u Stalingradu rozroste v katastrofu velkého rozsahu. Aby zachránilo celkovou situaci, považovalo hitlerovské velení za nutné stabilizovat obranu svých vojsk na stalingradském směru a zajisti tak stažení armády z Kavkazu. K tomuto účelu vytvořilo novou Skupinu armád Don, jejímž velitelem byl jmenován polní maršál Manstein. Ale osud nepřál ani Mansteinovi, ani obklíčeným německým vojskům. Wehrmacht měl v té době citelný nedostatek záloh. Vojska se přesunovala velmi pomalu. Sovětští partyzáni dělali všechno možné, aby je zdrželi. Vykolejily desítky vlaků s hitlerovskými vojsky. Němci se bez ohledu na oběti drali kupředu ke Stalingradu. Avšak sovětská vojska houževnatě hájila obranná postavení. Němci stáli asi 40 km od Stalingradu a zřejmě si mysleli, že jejich vítězství je blízké a reálné. Ale byly to předčasné naděje. Sovětské vojsko zmařilo Mansteinův plán na vyproštění Paulusových vojsk. Příslušníci obklíčených vojsk byli zoufalí a rozčarování.

Když pokusy o prolomení obklíčovacího kruhu definitivně ztroskotaly, spatřovalo hitlerovské politické vedení hlavní úkol vtom, aby donutilo svá obklíčená a ke zkáze odsouzená vojska bit se co nejdéle v obklíčení a vázat sovětská vojska. Potřebovalo získat co nejvíc času pro stažení svých vojsk z Kavkazu a pro přesun sil z jiných úseků k vytvoření nové fronty, která by do jisté míry dokázala zastavit sovětský protiútok. Naproti tomu Hlavní stan dělal opatření k tomu, aby bylo možné rychle skoncovat s obklíčeným uskupením a uvolnil vojska pro co nejrychlejší porážku vojsk ustupujících z Kavkazu. Stalin projevoval obrovskou nervozitu a dokonce sklon k hysterii. Rozhodl se, že řízení likvidace obklíčeného nepřítel jen nutné svěřit jednomu člověku – Rokossovskému. Žukov z této myšlenky nebyl nadšený, věděl, že Jerjoměnko se bude cítit ukřivděně – to Stalina nezajímalo. Jerjoměnko se opravdu rozčiloval, ale nebylo mu to nic platné.⁴⁰

V lednu 1943 se situace obklíčených německých vojsk pronikavě zhoršila. Materiální zásoby se tenčily. Vojska hladověla. Lazarety byly přeplněny. Úmrtnost prudce stoupla. Hlavní stan nařídil předložit 6. armádě ultimativní požadavek, aby se vzdala. Avšak hitlerovské velení, přesto, že obklíčenému uskupení hrozila nevyhnutelná katastrofa, odmítalo ultimátům a nařídilo svým vojákům, aby se bili do posledního náboje. Přitom jim slibovalo záchranu, kterou jim ovšem nemohlo

⁴⁰ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy*. 3. české vyd., V Našem vojsku 2. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 399 - 406

poskytnout, a němečtí vojáci si to uvědomovali. 31. ledna se vzdal Paulus a 2. února i zbytky severní skupiny.⁴¹

Žukov shrnuje bitvu u Stalingradu takto: „*Bitva v prostoru Stalingradu byla mimořádně urputná. Já osobně ji srovnávám pouze s bitvou u Moskvy. Ztroskotání všech hitlerovských plánů roku 1942 bylo důsledkem toho, že hitlerovci podcenili síly a možnosti našeho státu, a přecenili své síly a bojeschopnost svých vojsk. Vítězství našich vojsk u Stalingradu znamenalo začátek zásadního obratu ve válce ve prospěch SSSR a začátek hromadného vyhánění nepřátelských vojsk z našeho území. Od té doby až do konce války drželo naše velení iniciativu plně ve svých rukou. Mezi nepřátelskými důstojníky a generály a mezi německým lidem se začal ostřeji projevovat negativní postoj k Hitlerovi a k celému fašistickému vedení. Německý lid si čím dál víc začínal uvědomovat, že slibované vítězství je přelud. Porážkou na Volze a na Donu pronikavě poklesl vliv Německa na jeho spojence. Začaly neshody a třenice jako důsledek ztráty důvěry v hitlerovské vedení a přání nějak se vymotat z války, do níž je vlákal Hitler. Zpráva o porážce německých vojsk u Stalingradu byla provázena vlnou radosti a byla pobídkou národům k dalšímu boji proti fašistickým okupantům. Pro mne osobně měla obrana Stalingradu a příprava protiútoků zvlášť velký význam. Zde jsem získal větší praxi v organizování protiútoků než roku 1941 u Moskvy, kde omezené síly nedovolovaly podniknout protiútok, který by vyústil v obklíčení a zničení nepřátelské uskupení.*“⁴²

Je možné říci, že Žukov si nebere v memoárech servítky a několikrát kritizuje Stalina i Čujkova.

1.9. Bitva u Stalingradu v memoárech Ericha von Mansteina

Manstein sepsal memoáry, které se týkají celé Druhé světové války. Věnuje se v nich tedy i bitvě u Stalingradu, především záchranné operaci Zimní bouře, kterou vedl.

Německá ofenzíva 1942 roztržená do dvou různých směrů na Kavkaz a Stalingrad vytvořila frontu, pro jejíž udržení nemělaněmecká vojska k dispozici dostatečné síly. Pokus udržet tuto rozsáhlou frontu natrvalo představoval chybu, kvůli níž se 6. armáda dostala koncem listopadu do své zoufalé situace. Druhou, ještě

⁴¹ ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy*. 3. české vyd., V Našem vojsku 2. Praha: Naše vojsko, 2006, s. 408 - 409

⁴² tamtéž s. 409 - 411

závažnější chybou bylo, že Hitler nutil skupinu armád B k tomu, aby svou hlavní útočnou sílu, 6. armádu, a 4. tankovou armádu, určila pro boje ve Stalingradu a jeho okolí. Zajištění boků zůstalo ponecháno rumunské, italské a maďarské armádě. Hitler musel vědět, že spojenecké armády nebudou stačit na silný sovětský útok. Třetí chybou byla nesmyslná organizace velení na německém jižním křídle. Skupina armád A neměla vůbec žádného vlastního vrchního velitel. Jen tak mimochodem jí velel Hitler. Skupina armád B velela více než sedmi armádám, z toho čtyřem spojeneckým. Vrchní velení může rozumně velet nanejvýš třem až pěti armádám.⁴³

Sověti nastoupili k útoku 19. listopadu ráno. Už 21. ráno dosáhli Donu u Kalače, kde jim padl do rukou most životně důležitý pro zásobování 6. armády. Téhož dne byl uzavřen kruh kolem této armády.⁴⁴

Skupinu armád Don tvořila pod Mansteinovým velením 6. armáda, obklíčená asi trojnásobnou přesilou u Stalingradu, a 20 silně bojem opotřebovaných německých a 2 rumunské divize bez dostačujících zásob munice, pohonných hmot a stravy, bez průběžného zásobování. A dále trosky 4. tankové armády. Podřízení 6. armády pod skupinu armády Don bylo ovšem víceméně fikci. Armáda byla prakticky doposud bezprostředně podřízena vrchnímu velení pozemního vojska. Hitler ji připoutal ke Stalingradu, když ještě existovala šance, že by se mohla uvolnit vlastními silami. Skupina armád ji nemohla velet, mohla ji jenom přijít na pomoc. Bylo jasné, že armáda v žádném případě nesmí být ponechána u Stalingradu.⁴⁵ 6. armáda mohla podle Mansteina uniknout jen dvěma směry: „*Mohla se pokusit o průlom ve směru na přechod Donu u Kalače. I kdyby se armádě podařilo v tomto směru prorazit kruh nepřátelského obklíčení, byla by potom před ní překážka Donu. Její munice by byla v podstatě spotřebována v prvním průlomu. Přechod přes Don by si musela vynutit proti značným silám nepřítele. O něco lépe by se situace utvářela, kdyby se armáda pokusila prolomit východně od Donu na jihozápad ke zbytkům 4. tankové armády. Ovšem i na tuto možnost byl protivník připraven.*“⁴⁶ Jak kvůli 6. armádě, tak i kvůli celkové situaci celého jižního křídla muselo být cílem zachránit 6. armádu z obklíčení jako bojeschopný svazek. Manstein tvrdí, že nemysleli na obětování 6. armády. Německou nadějí bylo, že armáda by v součinnosti se skupinami,

⁴³ MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 266 - 267

⁴⁴ tamtéž s. 269 - 270

⁴⁵ tamtéž s. 272 - 276

⁴⁶ tamtéž s. 276

plánovaným pro její vysvobození, měla větší šanci než při izolovaném pokusu o únik.⁴⁷ „*Mě a mé spolupracovníky vedla naděje zachránit nejen trosky, nýbrž armádu ještě schopnou nasazení. Jméno Stalingrad, otázka prestiže, nehrála pro nás žádnou roli*“⁴⁸, ubezpečuje Manstein. 24. listopadu se Manstein rozhodl ještě jednou Hitlera důrazně požádat o únik 6. armády nebo ho nařídít na vlastní pěst.⁴⁹ „*Musím říci, že generál Paulus při rozhodování, zda má poslechnout Hitler nebo vrchní velení skupiny armády, se asi sotva mohl rozhodnout pro vrchní velení skupiny armád*“⁵⁰, uvědomuje si Manstein.

27. listopadu Manstein převzal velení skupiny armád Don. 28. listopadu Sověti zaútočili na jižní frontu armády, avšak německé armádě se podařilo tomuto útoku ubránit. Na ostatních frontách armády došlo koncem listopadu jenom k dílčím bojům. Jako první záleželo skupině armád na tom, aby získala co nejjasnější obraz o stavu a úmyslech 6. armády. Neboť to, co se mohla dozvědět z vrchního velení pozemního vojska, vzdálené stovky kilometrů, nestačilo.⁵¹ „*Už 26. listopadu jsem dostal dopis od Pauluse. Z dopisu bylo možno rozpoznat hlubokou a přitom pochopitelnou depresi. Paulus myslel na únik, v případě, že by se situace v kotli stala neudržitelnou. Ať už proto, že by protivník prolomil jednu nebo více front armády, nebo proto že síly vojska by byly vyčerpány. Údaje o zásobovací situaci armády, které v dopise chyběly, byly doplněny zprávou generála letectva Pickerta, který přiletěl z kotle. Podle něho měla armáda zásoby na 12 dnů. Pohonné látky však stačí už jen na menší přesuny, ne na nasazení tanků k úniku. Na základě těchto zpráv jsem se rozhodl, že poletím do kotle sám, abych pohovořil s Paulusem. Na naléhavé námítky mého náčelníka jsem od toho nakonec upustil. Za dané povětrnostní situace bylo nejisté, zda bych se v kotli nezdržel dva nebo více dnů. Taková dlouhá nepřítomnost nebyla vzhledem k napjaté situaci možná. Vyslal jsem tam proto svého náčelníka štábu generála Schulze. Úkolem Schulze bylo získání vlastního dojmu o situaci a stavu 6. armády a jejího velení. Bylo důležité, aby Paulusovy názory byly sladěny s našimi. Celkový dojem, který Schulz z kotle přinesl, byl ten, že 6. armáda, za předpokladu zásobování leteckou cestou, svou situaci a možnost odporu v kotli neposuzovala nepříznivě. Tím se dostávám k otázce, zda jsme vůbec mohli počítat*

⁴⁷ MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 277 - 278

⁴⁸ tamtéž s. 278

⁴⁹ tamtéž s. 279

⁵⁰ tamtéž s. 279

⁵¹ tamtéž 281 - 283

s možností zásobování 6. armády leteckou cestou. Hitler odpověděl ano. Opíral se o příslib Göringa, že bude možno 6. armádu zásobovat. Generálplukovník von Richthofen, náčelník 4. letecké armády, které bylo svěřeno zásobování 6. armády, mi při převzetí velení skupiny armád Don řekl, že podle jeho názoru za současné povětrnostní situace nemůže být dostačující zásobování letecky zajištěno. Dále že si myslí, že ani po zlepšení počasí nebude letecké zásobování natrvalo udržitelné. Ovšem že nemůže posoudit, jaké síly a prostředky je Göring ještě schopen nasadit. Luftwaffe ztratila před Stalingradem 488 letadel s asi 1000 muži posádky! Přesto se nepodařilo 6. armádě letecky dopravit ani to nejnnutnější. Je tedy jisté, že Göringův slib daný Hitlerovi byl chybný. Nelze posoudit, zda spočíval v chybném odhadnutí daných možností, nebo zda byl vydán lehkovážně z potřeby vyhovět Hitlerovi. Každopádně za to nese Göring zodpovědnost. Ovšem Hitler měl spolehlivost tohoto prohlášení prověřit⁵², vzpomíná Žukov. Čím spornější a nejjistější se stávala otázka zásobování 6. armády, tím důležitější bylo její brzké vysvobození. Slibované jednotky mohly, v případě, že by skutečně byly k dispozici v slíbené síle a včas, vystačit, aby přechodně obnovily spojení k armádě a navrátily jí tak volnost pohybu. V žádném případě ale nemohly stačit na to, že porazí sovětské síly v takovém rozsahu, aby bylo možno pomýšlet na obnovení situace ve smyslu příkazu vydaného Hitlerem, tedy postavení zaujatá před začátkem sovětského útoku. 28. listopadu Manstein Hitlerovi poslal podrobné posouzení situace. Obsahovalo přesný seznam sovětských sil operujících proti nim. Rovněž podávalo obraz o situaci a stavu 6. armády, přičemž poukázalo především na to, že v dohledné době armáda ukončí činnost dělostřelectva pro nedostatek munice. Za těchto okolností bylo nejisté, zda je možné čekat na příchod všech osvobozovacích sil. Manstein tvrdil, že budou nuceni nejspíše nastoupit už předtím. Tím samozřejmě nemohlo být dosaženo vítězství. Nanejvýš se mohlo dosáhnout probití koridoru, kterým bude možno doplnit zásoby pohonných hmot a munice, a tím obnovit pohyblivost 6. armády. Armáda musí být potom stažena z kotle. Trvalo až do 3. prosince, než Hitler odpověděl. Hitler v podstatě souhlasil. Podstatné bylo, že přijal názory: že 6. armáda i v případě, že se k ní podaří probojovat spojení, nebude natrvalo ponechána u Stalingradu, a že bude nutné další průběžné převelení sil. V budoucnu se ukázalo, že Hitler ve skutečnosti vůbec nemyslel na stažení 6. armády

⁵² MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 283 - 285

ze Stalingradu. Navíc některý slíbené vysvobozovací jednotky vůbec nedorazily nebo dorazila jen část z nich.⁵³

„V prvních dnech po převzetí velení byl na frontě skupiny armád poměrně klid. Nepřítel zřejmě připravoval koncentrovaný útok na 6. armádu. Nepřátelský útok na 6. armádu začal 2. prosince. Byl, stejně jako další útok 4. a 8. prosince, krvavě odražen. Zásobovací situace obklíčené armády se ukázala naštěstí jako příznivější, než jsme původně doufali. Armáda hlásila 2. prosince, že vystačí se svými zásobami (ikdyž krácenými a se spotřebou značné části koní) 12-16 dnů. Současně povětrnostní situace dávala naději na zlepšení zásobování leteckou cestou. I tak bylo jasné, že je třeba rychle vybojovat pozemní spojení k armádě a dostat ji ven z kotle. Útoky proti 6. armádě ustaly 9. prosince. Nepřítel pravděpodobně začal uvolňovat síly k obraně před naším plánovaným pokusem o osvobození“⁵⁴, vzpomíná Žukov.

„Byl to zápas na život a na smrt, k němuž jsme spolu s protivníkem tehdy přistoupili. Naším cílem byl život 6. armády! Přitom jsme ale riskovali ohrožení existence nejen skupiny armád Don, nýbrž také skupiny armád A. Tento boj na život a na smrt začal 12. prosince nástupem 4. tankové armády. Útok patrně protivníka překvapil, zdá se, že ho neočekával. Sbor postupoval zpočátku dobře. Ale nepřítel sem spěšně přesunul nové síly. Neomezil se na obranu, nýbrž se pokoušel stále novými protiútoky nám znovu vyrvat získané území. Rozhodnutí v těchto bojích plných změn není do 17. prosince dosaženo. 18. prosinec se stává krizovým dnem. V ten den žádá vrchní velení skupiny armád od vrchního velení pozemního vojska okamžité zahájení úniku 6. armády vstříc 4. tankové armádě. Ještě existuje naděje. Hitler odmítl vydat 6. armádě svolení k úniku i přes naše zdůvodnění neodkladnosti tohoto rozhodnutí. Toho dne jsem také vyslal majora generální štábu Eismanna, k vrchnímu velení 6. armády. Výsledek této mise, kterou měla být získána shoda názorů vrchního velení skupiny armád a vrchního velení 6. armády, nebyl povzbuzující. Rozhovory skončily tím, že generál Paulus nakonec rovněž prohlásil únik armády za nemožný. Za jiných okolností bychom při takové rozdílnosti názorů požadovali změnu ve velení armády. V kritické situaci, v níž se 6. armáda nacházela, nebylo však možné za takové řešení nést odpovědnost. Každý nástupce Pauluse

⁵³ MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 287 - 290

⁵⁴ tamtéž s. 291 - 293

*by potřeboval zapracování, které – protože se jednalo o dny – nebylo možné. Ostatně prosazovat takovou změnu u Hitlera by bylo úplně beznadějně*⁵⁵, vzpomíná Žukov.

19. prosince se špice německého útoku přiblížila na 48 kilometrů k obkličovací frontě u Stalingradu. Nastal okamžik, po kterém Manstein od převzetí velení toužil, přiblížení osvobozovacích sil nabízelo šanci osvobodit armádu průlomem. Kdyby, zatímco 4. tanková armáda pokračoval ve svém útoku, nastoupila 6. armáda k úniku, potom by se Sověti dostali mezi dvě fronty. Tím by byla dána naděje na vytvoření spojení mezi oběma armádami. Velitel 6. armády stál před otázkou, zda má poslechnout Hitler nebo vrchního velitele skupiny armád. Tím rozhodujícím, pro konečné setrvání 6. armády u Stalingradu byla skutečnost, že Paulus na základě stavu pohonných hmot prohlásil nástup k průlomu za nemožný. Tak vrchní velení skupiny armád stálo proti nejvyššímu velení i proti velení 6. armády. Hitler se mohl při svém rozhodnutí odvolat na velitele armády.⁵⁶ „*Jednalo se o jedinou šanci na záchranu armády. Nevyužít ji, znamenalo zřeknout se záchrany armády*“⁵⁷, tvrdí Manstein. „*Je snadné kritizovat jednání Pauluse v oněch rozhodujících dnech. Nemůžeme je v žádném případě odbýt frází o slepé poslušnosti vůči Hitlerovi. Paulus byl jistě v těžkém duševním konfliktu, zda má nastoupit k operaci, která nevyhnutelně – proti jasně vyslovené vůli Hitlera – povede ke ztrátě Stalingradu. Ovšem je nutno poznamenat, že opuštění Stalingradu, protože by nastalo za nesmírného tlaku nepřítele, by bylo možno ospravedlnit, a navíc je skupina armád nařídila, a tím převzala zodpovědnost*“⁵⁸, domnívá se Manstein. Osud armády byl rozhodnut v týdnu, který následoval po 19. prosinci. Po šest dnů se vrchní velení skupiny armád pokoušelo nechat armádě ještě šanci, aby si v součinnosti se 4. tankovou armádou vybojovala cestu na svobodu. Několikanásobná přesila, kterou Sověti shromáždili proti 4. tankové armádě, ji donutila k ústupu. Stále se však Manstein nevzdával.⁵⁹ „*Za poslední možný termín úniku jsme považovali dny na přelomu roku. Do té doby mohla 4. tanková armáda, za předpokladu rychlého převelení požadovaných posil, znovu nastoupit k útoku směrem na kotel. Jistě, sotva jsme nyní mohli očekávat, že i kdyby se únik zdařil, dorazí 6. armáda ještě jako svazek schopný nasazení. Ale mohla by se probít*

⁵⁵ MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 295 - 300

⁵⁶ tamtéž s. 301 - 305

⁵⁷ tamtéž s. 305

⁵⁸ tamtéž s. 305 - 306

⁵⁹ tamtéž s 306 - 310

značnčást jejich vojáků. Když Hitler koncem prosince odmítl všechny žádosti na rychlé posílení 4. tankové armády, byl osud 6. armády zpečetěn⁶⁰, vzpomíná Žukov.

„Smrtelný zápas 6. armády je příběhem nesmírného utrpení a umírání německých voják. Zahrnuje zoufalství a oprávněné roztrpčení zklamaných v jejich důvěře, ale ve větší míře mužné chování vůči nezaslouženému a neodvratitelnému osudu, heroickou statečnost, nejvěrnější svědomitost a kamarádství, tichou rezignaci a pokoru před Bohem⁶¹, je přesvědčen Paulus.

26. prosince podal Paulus hlášení, že armáda může odrazit slabší nepřátelské útoky, když však Rusové přikročí k mohutným útokům, nebude se armáda moci déle ubránit. 9. ledna obdržela armáda od protivníka výzvu ke kapitulaci. Na příkaz Hitlera byla odmítnuta.⁶² Manstein s tímto Hitlerovým krokem souhlasil: *„V tomto případě stojím naprosto na straně Hitlerova rozhodnutí, protože v onom okamžiku to bylo nutné, i když z lidského hlediska poněkud tvrdé. Armáda nesmí kapitulovat, pokud je ještě nějak schopna bojovat. Ani možnost vyhnout se zřejmě beznadějným bojům není v žádném případě ospravedlněním pro kapitulaci. Kdyby chtěl kapitulovat každý velitel, který svou situaci považuje za beznadějnou, nikdy by nemohla být vyhrána válka. Odmítnutí kapitulace bylo vojenskou povinností. Leda že by armáda už neměla žádnou úlohu a další boje by byly tedy zcela zbytečné. 6. armáda však ještě měla v rámci celkové situace hrát, dokud to půjdu rozhodující roli. Musela se pokusit vázat nepřátelské síly, které stály proti ní, tak dlouho, jak jen bude možno. V oněch dnech nebylo ještě v žádném případě jisté, že Německo musí válku prohrát.⁶³“* Když 6. armáda odmítla výzvu ke kapitulaci, rozpoutal se sovětský útok na všech frontách. Sovětům se podařilo na více místech prolomit frontu. 11. ledna se situace zostříla. Nedostatek munice a pohonných hmot 6. armádě už neumožnil ji nějak stabilizovat. Povětrnostní situace znemožnila jakékoli zásobování leteckou cestou. 12. ledna Paulus hlásil, že munice stačí ještě na tři dny, pohonné hmoty jsou vyčerpány. Těžké zbraně se už nemohou pohybovat. Vysoké ztráty a nedostatečná strava spojená s chladem značně snížily sílu vojska k odporu. Lze předpokládat, že fronta se udrží už jen několik dnů. Tohoto dne Němci také ztratili letiště Pitomnik. V kotli Stalingradu měli nyní k dispozici už jen letiště

⁶⁰ MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 311 - 312

⁶¹ tamtéž s. 313

⁶² tamtéž 313 - 315

⁶³ tamtéž 315 - 316

Gumrak. 16. ledna došlo k novým těžkým bojům. Letecké zásobování bylo možné už jen v noci. 22. ledna dosáhli Rusové letiště Gumrak, takže bylo definitivně znemožněné německé zásobování pomocí přistávajících letadel. Paulus žádal u Hitlera svolení zahájit kapitulaci. ⁶⁴ „Měl jsem o této otázce dlouhý telefonický rozhovor s Hitlerem. Žádal jsem kapitulaci. Byl jsem názoru, že nyní přišel čas ukončit smrtelný zápas statečné armády. V dlouhé, prudké výměně názorů Hitler odmítl Paulusovu a mou žádost a vydal armádě rozkaz bojovat až do konce. Prohlásil, že kapitulace je zbytečná, protože Rusové přece nebudou dodržovat nějakou úmluvu. Skutečnost prokázala, že v tomto měl zčásti pravdu. Z 90 000 zajatců, kteří padli do sovětských rukou, dnes pravděpodobně žije jen několik tisíc. Přestože byly vysoké počty zemřelých následkem chladu a vysílení nevyhnutelné, překračuje v tomto případě míra úmrtnosti všechny meze“⁶⁵, vzpomíná Manstein.

„Když Hitler odmítl moji žádost uvolnit 6. armádě cestu ke kapitulaci, stál jsem před otázkou, zda doložit svůj opačný názor odstoupení z místa vrchního velitele skupiny armády. Hitler však nemusel odstoupení přijmout. Asi by to v tomto případě ani neučinil. Voják v poli není v situaci politika, který může kdykoliv odstoupit, když se věci nedaří nebo když se mu vládní kurs nelíbí. Voják musí bojovat, kde a jak je mu nařízeno. Žádný generál nemůže omluvit ztrátu bitvy tím, že proti svému svědomí musel vykonat rozkaz, který vedl k porážce. V tomto případě mu zůstává jen cesta neposlechnutí, za které ručí svou hlavou. Navíc nechat svou armádu v tomto okamžiku na holičkách jsem považoval za zradu našich statečných vojáků“⁶⁶, vzpomíná Manstein.

31. ledna padl Paulus, povýšený na polního maršála, se svým štábem do sovětského zajetí. 5. února byl Manstein pozván do Vůdcova hlavního stanu. Hitler zahájil rozmluvu asi těmito slovy: „Za Stalingrad nesu zodpovědnost já sám“⁶⁷, vzpomíná Manstein. „Bylo jistě možné ocenit, že Hitler se přiznal ke své zodpovědnosti a žádným způsobem se nepokusil najít obětího beránka. Bohužel ale z této porážky, kterou svým velením způsobil, nevyvodil důsledky pro budoucnost“⁶⁸, lituje Manstein.

⁶⁴ MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, s. 316 - 320

⁶⁵ tamtéž s. 320 - 321

⁶⁶ tamtéž s. 321 - 322

⁶⁷ tamtéž s. 323 - 325

⁶⁸ tamtéž s. 325

1.10. Reakce německé společnosti a německé vlády na bitvu u Stalingradu

V polovině roku 1942 charakterizovala tajná služba náladu německého obyvatelstva jako vyčkávací. Němci byli úspěšní v námořních bitvách v Atlantiku a v bojích u Charkova. Přesto mnozí Němci nevěřili v rychlé vítězství, i díky prohře německých vojsk u Moskvy. Vojáci, kteří se vraceli do Říše, vyprávěli o obrovských lidských i materiálních rezervách Rudé armády a o obrovském území SSSR.

Z bitvy u Stalingradu udělala německá propaganda symbol nadcházejícího vítězství nad SSSR. Nejvyšší funkcionáři Říše měli i přesto pochybnosti. Například ministr propagandy Goebbels poukázal na to, že část Němců si představuje dobytí Stalingradu jako mnohem jednodušší, než jak je to ve skutečnosti. Avšak v polovině září už mnoho obyvatel, očekávalo tragédii podobnou té z loňské Moskvy. Na konci září už byl Goebbels pesimistický. Avšak Hitler prohlašoval, že ze Stalingradu už Němce nikdo nevyžene. To však byl jeden z mnoha případů, kdy se Hitler mýlil. V listopadu už Němci mluvili o Stalingradu jako o zlém snu přesto, že německá vláda mlžila o skutečné situaci. Nemluvilo se o tom, že 6. armáda je obklíčena. Zdroji pravdivých informací se v Německu stávali, i přesto, že byly zakázány, cizí rádiové stanice. Kromě toho mnoho lidí dostalo od svých příbuzných ze stalingradského kotle dopisy. Teprve 23. ledna dostal Goebbels od Hitlera souhlas, aby otevřeněji popsal situaci u Stalingradu. Ministr propagandy se už nějakou dobu bál nežádoucího efektu, který by mohl být vyvolán neočekávaným oznámením o porážce u Stalingradu. Mezitím už říšská vláda začínala připravovat opatření, přijatá jako odpověď na porážku u Stalingradu. Především vytvoření mýtu o Stalingradu. Zkáza 6. armády byla ukázána jako tragédie antického formátu a smrt stovek tisíc německých vojáků jako sebeobětování. Němečtí vojáci prý nebránili jen Německo, ale celou civilizaci Evropy. Hitler byl zbaven odpovědnost z katastrofální porážky. Objevila se propaganda totální války.

Německá kapitulace vyvolala u německého národa další hluboké otřesy. Lidé mluvili o velkých ztrátách a pochybovali o smyslu oběti. Necháпали, jak je možné, že německé letectvo nezjistilo sovětské přípravy na obklíčení 6. armády, a proč

nebyla německá armáda schopna obklíčenou armádu osvobodit. Ne zřídka se objevoval názor, že Stalingrad je začátek konce.⁶⁹

1.11. Historie města Volgogradu (Stalingradu)

Za své existence změnil Volgograd třikrát jméno: původně se nazýval Caricyn, poté Stalingrad a nakonec Volgograd. Město bylo založeno roku 1589. První jméno – Caricyn – pochází z pozměněného názvu ostrova Sary-Čin (žlutý písek), na němž město stálo. V 17. století Caricyn vyhořel a znovu byl postaven již na pravém břehu Volhy.⁷⁰ Po tři století zůstal Caricyn nevýznamnou osadou. Teprve na konci minulého století, když se zde začaly otevírat doly v Doněcké pánvi a naftové prameny východním Kavkazu, nabylo město většího významu. V občanské válce se Caricyn stal klíčovým strategickým místem, protože ležel mezi oběma bílými protibolševickými armádami, které operovaly v jižním Rusku a na Sibiři. Nejvyšším velitelem rudých oddílů ve městě byl v té době Kliment J. Vorošilov a jeho armádním komisařem J. V. Stalin. Hlavní zásluha na tom, že se město roku 1919 nepadlo, byla později připsána právě Stalinovi. Po něm dostalo město v roce 1925 jméno Stalingrad. Koncem roku 1939 byl Stalingrad jedním největších měst Sovětského svazu. Hned po vypuknutí druhé světové války přešel stalingradský těžký průmysl na zbrojní výrobu.⁷¹ Od 23. srpna 1942 do 2. února 1943 byl Stalingrad centrem bojů na východní frontě. Stalingrad byl po bitvě zcela zničen a bylo nutné ho znovu vybudovat. V roce 1961 byl Stalingrad přejmenován na Volgograd.

Dnešní Volgograd má podle sčítání lidu z roku 2002 něco přes milion obyvatel. Jedním z důležitých průmyslových a kulturních centrem a důležitým dopravním uzlem.⁷²

Na Mamajevově mohyle stojí památník zasvěcený Bitvě u Stalingradu, jehož dominantou je socha *Matka vlastvoláod* sochaře Jevgenije Vučetiče. Slavnostní odhalení tohoto památníku se konalo 15. října 1967. Součástí tohoto památníku je i Alej vlašských topolů, socha *Bit se do posledního dechu* od sochaře Jevgenije

⁶⁹ ЦАРУСКИ, Юрген. Поражение немцев в Сталинграде: реакция немецкого общества и нацистского государства. *Россия XXI*. 2013, č. 2, 119 - 127.

⁷⁰ MOROZOVA, Nadežda Timofejevna. *Volgograd: průvodce*. Moskva: Progress, 1979, s. 11

⁷¹ PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996, s. 11

⁷² Царицынь - Сталинград – Волгоград. In: <http://www.volgadmin.ru/>[online]. [cit. 2015-03-06] Dostupné z: <http://www.volgadmin.ru/ru/MPCity/CityHistory.aspx>

Vučetiče, náměstí Hrdinů (kde se nachází sochařské kompozice), síň Válečné slávy, Smuteční náměstí a společný hrob obránců města.⁷³

⁷³ MOROZOVA, Nadežda Timofejevna. *Volgograd: průvodce*. Moskva: Progress, 1979, s. 100 - 107

2. Bitva u Stalingradu v kultuře

Bitva u Stalingradu se objevila v různých oblastech umění: v literatuře, hudbě i ve filmu. Tato práce se bude především zabývat filmem a částečně také literaturou.

2.1.Literatura

Bitva u Stalingradu se jako motiv objevila v poezii, próze i v dramatu. Jak v ruské, tak i v zahraniční literatuře. V této kapitole budou vyjmenovány nejznámější knihy s motivem stalingradské bitvy. K některým z knih se později ještě vrátím v kapitole, která se věnuje filmům. Budou to knihy, které se staly podkladem k scénáři některého z vybraných filmů. Ještě během této kapitoly rozeberu Někrasův román *Ve stalingradských zákopech*, který je jedním z nejznámějších děl s tematikou bitvy u Stalingradu.

Jedním z typů literatury pojednávající o Bitvě u Stalingradu jsou memoáry účastníků Velké vlastenecké války, např. *Vzpomínky a úvahy maršála Žukova*, *Stalingrad* od Jeremenka, memoáry Čujkova *Začátek cesty* nebo kniha slavného odstřelovače Vasilije Zajceva.⁷⁴

Ještě během války vznikl román K. Simonova *Dny a noci*. V roce 1946 vydal Viktor Někrasov román *Ve stalingradských zákopech*. Téma Stalingradu se věnoval také V. Grossman v románech *Stalingrad*, *Za Volhou není země* nebo *Život a osud*. V roce 1969 byl vydán román J. Bondareva *Hořící sníh*. Po roce 1989 a to v roce 1995, vznikl román *Můj Stalingrad* od Michaila Aleksejeva. Ze zahraničních děl je možné jmenovat román *Generál SS* od dánského spisovatele Svena Hassela, román *Válka kryš* od Davida Lea Robbinse nebo poezii od Pabla Nerudy. Známost je Simonovova trilogie *Živí a mrtví*, *Člověk se nerodí pro válku* a *Poslední léto*. Stalingradu se věnuje prostřední část této trilogie.

2.1.1. V stalingradských zákopech

Hlavním hrdinou této knihy je ženista Keržencev. Děj začíná v červnu 1942, kdy pluk, v němž je Keržencev, stále ustupuje. Tento pluk je později zničen. Keržencev s dalšími vojáky se dostane do Stalingradu. V Stalingradu navštěvují známé od Igora (kamarád Kerženceva). Keržencev se zde seznamuje s Ljusjou,

⁷⁴ ZAHŘÁDKA, Miroslav. *Stalingradská bitva v literárním zobrazení: téma, žánr, styl*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1975, s. 70 - 92

prochází se s ní po dosud ještě klidném Stalingradu. Ljusja mu připomíná jeho dívku, která má stejné jméno. Poté s Igorem vstupují do záložní jednotky. Úkolem této jednotky bylo připravit budoucí vyhození do povětří průmyslových objektů. V průběhu příprav začíná německý útok na Stalingrad. Neustále přilétají německá letadla a bombardují město. Keržencev s Igorem jsou nuceni se rozloučit, každý je poslán do jiného praporu. Do konce románu se již nepotkají. Protože je zabit velitel praporu, přebírá vedení praporu Keržencev. Seznamuje se s průzkumníkem Čumákem, který vede četu průzkumníků a podléhá vedení Kerženceva. Zpočátku mají mezi sebou spory. Prapor má obrovské ztráty, ale musí stále bojovat. Dostane za úkol dobýt kopec, na kterém jsou německé kulometry. Dokážou kopec dobýt, ale následně zjišťují, že byli Němci odříznutí od zbytku praporu. Keržencev ztrácí další a další lidi, ale stále se drží. Nakonec se podaří Keržencevu skupinu zachránit.

19. listopadu slaví Keržencev narozeniny. Ostatní mu chystají oslavu. Ta se však nekoná, protože začíná ruská ofenzíva. Širjajev, jeden z kamarádů Kerženceva, vymyslí, jak získat důležité nádrže s minimálními ztrátami. S tímto plánem souhlasí i major Borodin. Avšak kapitán Abrosimov trvá na čelném útoku. Keržencev a ostatní tak musejí útočit čelně. Při tomto útoku zemře mnoho vojáků. Abrosimov je postaven před soud. Následně je přeřazen do kárného oddílu.

Začíná další ruský útok. Při tomto útoku je Keržencev zraněn a odvezen na ošetřovnu. Z ní se vrací znovu ke svým známým. Bitva u Stalingradu pomalu končí ruským vítězstvím a Keržencev se dozvídá, že Igor žije, doufá, že se s ním brzy potká, ale jak již bylo napsáno, do konce románu se nepotkají.

V průběhu děje se v románu objevuje velké množství postav, různých vojáků, které Keržencev potkává během války. Někteří se objeví jen jednou, jiní vícekrát. Kniha je plná popisů vojáků. Keržencev popisuje jejich vzhled i povahu. Důležitou postavou kromě dříve zmíněných je Valega, pomocník Kerženceva. Tito dva muži spolu prožijí celou válku. Zajímavý je vztah Kerženceva s Čumákem. Zpočátku se nemají rádi, ale postupem času se z nich stávají kamarádi.

Důležitou složkou knihy jsou i myšlenky a vzpomínky Kerženceva. Vzpomíná na svůj rodný Kyjev, na svou rodinu, na svou milou. Kniha je vlastně popisem sledu událostí, které Keržencev prožil během války. Očima řadového vojáka popisuje všední zákopový život obyčejných vojáků, jejich strasti, radosti a spory.

Tato kniha je typickým příkladem díla o tzv. zákopové pravdě. Próza s touto tematikou se objevovala v ruské literatuře ve 40. – 60. letech. Dílo *V stalingradských*

zákopech je vůbec první knihou s tímto tématem. Tato próza je často vyprávěna ich-formou v podobě deníku. Bývá částečně autobiografická. Autor přenáší na hlavního hrdinu svůj pohled na válku. Zaměřuje se na život obyčejného vojáka, jeho pocity, jeho duševní vývoj. Tato díla nejsou ani tak o válce, jako spíše o lidském chování v době války. Dále jsou typická tím, že popisují různé detaily, často naturalistické. Ukazují různé lidské charaktery i to, jak válka charaktery lidí mění. Důležitým motivem je morálka. Objevuje se také tzv. próza poručíků, ve které jsou hlavními hrdiny mladí, často nezkušení poručíci. Tito poručíci musí velet mnohem starším vojákům, což je pro ně složité. Kromě knihy *V stalingradských zákopech* se motiv „zákopové pravdy“ objevuje v díle *Hořící sníh* Jurije Bondareva, v dílech Vasila Bykova, Grigorija Baklanova nebo Vladimíra Bogomolova.⁷⁵

2.2. Film

Bitva u Stalingradu byla jednou z nejdůležitějších a největších bitev v historii lidstva, proto není překvapením, že se stala námětem pro mnoho filmů. Pěti hraným filmům s tematikou stalingradské bitvy se bude tato práce věnovat podrobněji. Ostatní filmy, ať už dokumentární nebo hrané, zmíní.

2.2.1. Dokumentární filmy

První z dokumentárních filmů vznikl ještě během války, v roce 1943. Film nese název *Stalingrad* a režíroval ho Leonid Varlamov. O rok později natočil režisér Savčenko dvoudílný film *Obrana Stalingradu: Třetí úder*. V roce 1972 vznikl dokument *Vítězný Stalingrad*, režírovaný Skitovičem. Roku 2003 vznikl dokument s názvem *Děti Stalingradu*. Hrdiny tohoto snímku jsou lidé, kterým bylo v roce 1942 deset až čtrnáct let. V roce 2008 pak vznikl dokumentární film *Přežili jsme Stalingrad*. V roce 2009 byl natočen film *Горячий снег Сталинграда*, který je součástí dokumentární série o Velké Vlastenecké válce *Алтарь Победы*. Bitva u Stalingradu je součástí i několika dokumentárních sérii, které se zabývají buď Velkou Vlasteneckou válkou nebo obecně druhou světovou válkou. Např.: *Nejvýznamnější operace 2. světové války* (Velká Británie, 1995), *Souboj vojevůdců*, díl *Paulus proti Čujkovovi* (USA, 2002), *Velké bitvy Historie* (Velká Británie 2004),

⁷⁵У истоков «лейтенантской прозы». In: <http://lit.1september.ru> [online]. 2007 [cit. 2015-03-06] Dostupné z: <http://lit.1september.ru/article.php?ID=200701908>

Generálové ve válce (Velká Británie, 2009, režie: Robert Hartel, Leesa Rumley), *Největší tankové bity* (Kanada, 2010), *Velká vlastenecká válka* (Rusko, 2010).

2.2.2. Hrané filmy

První film vznikl ještě během války v roce 1944. Tento film se jmenoval *Dny a noci* a byl natočen na motivy stejnojmenné povídky spisovatele Konstantina Simonova. Film režíroval Alexandr Stolper. Rok po stolperově filmu natočil Fridrich Ermler svůj válečný film *Velký přelom*. Tento film získal na prvním ročníku Mezinárodního festivalu v Cannes cenu za nejlepší scénář. Scénář napsal Boris Tchirkov. V roce 1949 vznikl dvoudílný film Vladimíra Petrova *Stalingradská bitva*. Roku 1954 vznikl v Československu studentský film *Dny a noci*. Tento krátký film režíroval a napsal k němu scénář Václav Gajer. O dva roky později zrežíroval Alexandr Ivanov válečné drama *Vojáci*. Film byl natočen na motivy povídky Viktora Někrasova *V stalingradských zákopech*. Někrasov napsal i scénář k filmu. V roce 1959 vznikl v Západním Německu film *Psi, chcete žít věčně? aneb peklo u Stalingradu* v režii Franka Wisbara. Tento snímek získal na Německých filmových cenách roku 1959, cenu za nejlepší film, nejlepší režii a nejlepší design. V roce 1967 natočil režisér Stolper svůj druhý film s tematikou stalingradské bitvy. Po snímku *Dny a noci* z roku 1944, natočil dvoudílný film *Odplata*, opět na motivy knihy Konstantina Simonova. Tentokrát podle jeho románu *Člověk se nerodí pro válku*.

Vzniklo i několik televizních filmů s tematikou stalingradské bitvy. První z nich byl snímek *Stalingradz* roku 1963 z produkce Západního Německa. Dále v roce 2009 ruské válečné drama *Odstřelovač: Odvetná zbraň*. V roce 2003 vznikl v koprodukcii Německa, Ruska, Finska a Nizozemska také seriál *Stalingrad*. Režiséry byly Sebastian Dehnhardt a Manfred Oldenburg. V roce 2012 pak vznikl ruský seriál *Život a osud*, který se odehrává v době, kdy zuřila bitva u Stalingradu.

2.2.3. Hořící sníh (1972)

Toto historické drama natočil v roce 1972 Gavriil Yegiazarov na motivy stejnojmenného románu Jurije Bondareva.

Během úvodních titulek můžeme sledovat záběry ze Stalingradu – mrtvé vojáky, plačící ženy, ruiny města atd. Autoři nás poté seznámí s tím, jaký byl dosavadní vývoj války na východní frontě a také co se stalo během bitvy u Stalingradu do listopadu 1942. Film začíná v době Mansteinovy ofenzivy

na nádraží, kde se poprvé setkáváme s baterií poručíka Kuzněcova, se kterou ve filmu prožijeme německou ofenzivu. Kromě Kuzněcova zde je např. Nečajev – hudebník, který hraje na kytaru a fukací harmoniku, zpívá a má rád ženy. Dále Čibisov, Rubin, Kasymov a další. Apak Tanja – zdravotnice, kolem které se točí všichni muži ve filmu. Nad nádražím se objeví Luftwaffe a ostřeluje ho.

Poté se přesouváme na poradu ruských velitelů, která hodnotí situaci. Ta se pro SSSR nevyvíjí dobře. Je zde zdůrazněna důležitost řeky Myškova, kterou Němci nesmí přejít, protože za ní je už jen step až do Stalingradu. K řece Myškova táhne stepí dělostřelectvo, tanky, pěšáci a jízda. Ve filmu se poprvé objeví generál Bek2ssonov. Na první pohled chladný a přísný. Dozvídáme se, že jeho dvacetiletý syn je nezvěstný. Jeho určitým protikladem je člen vojenské rady Věsnin, který není tak přísný a je citlivější. Je zde také mladý major Božičko.

Poručík Kuzněcov, velitel dělostřelecké baterie, je citlivý a přemýšlivý. Má spory se svým nadřízeným, poručíkem Drozdovskim, který je stejně starý jako on. Dalším postavami filmu jsou Čibisov, zvaný taťka. Je starý, kulhá, při přesunu těžko zvládá tempo. Dále Serguměnkov – koňák. Koně jsou využívány pro táhnutí děl. Jeden kůň pod tíhou podklouzne a zlomí si nohu. Serguměnkov ho má zastřelit, není toho schopen, koně musí zastřelit jiní. Dále Uchanov, Golobov nebo Smirnov.

Kuzněcovova baterie se dostane na místo určení a začne zakopávat děla. Je to obrovská dřina – pomocí krumpáčů a lopat. Vojáci jsou naštvaní na staršiny, kteří vozí jídlo, jsou pomalý. Kuzněcov vede rozhovor s Kasymovem, Kazachstáncem. Mluví o domově – přírodě, rodině. I Kuzněcov vzpomíná na svůj domov.

Následně se přesuneme do stanu Drozdovského. Drozdovskij je zde s Tanjou, jsou do sebe zamilovaní. Drozdovskij Tanje vyčítá, že si oblíbila Kuzněcovovu baterii. O Uchanovi říká, že je hulvát a o Kuzněcovovi, že je slaboch. Drozdovskij se obává, aby vztah nebyl odhalen. Svěří se Tanje, že se bojí, co bude dál. Rozhovor je přerušen kontrolou.

Začíná útok Němců. Nebe je poseté německým letadly, stepí se valí německé tanky. Kolem Kuzněcova je spousta mrtvých. Kuzněcov je zmaten. Střílí z děla na německé tanky stále opakuje: „náboje, náboje, svině“. Setkává se s Tanjou, nepoznává jí, následně jí posílá pryč, onoho poslechne a utíká, je lehce zraněná. Drozdovskij posílá Serguměnova, aby hodil granát na tank, v podstatě na jistou smrt. Serguměnkov umírá, Kuzněcov se kvůli tomu pohádá s Drozdovským.

Kuzněcov si sám vezme granáty a chce je hodit na německé tanky. Němci ho málem zabijí, ale Drozdovskij ho zachrání tím, že je zastřelí.

Bessanov vede rozhovor s Věsninem. Ještě předtím Bessanov prohlásí, že se nesmí ustupovat, jediným důvodem k ústupu je smrt. Říká Věsninovi, že není možné si uvědomovat, že vojáci jsou lidé. Obává se rychlého postupu Němců. Následně jsou oba vyzváni, aby odjeli. Situace na místě je už velmi nebezpečná. I přes odpor Věsnin odjíždí. Automobil má však havárii a následně je při přestřelce s Němci Věsnin zabit.

Večer se situace uklidňuje. Kuzněcov a jeho baterie se opět setkávají s Tanjou. Společně pijí, jedí, mluví o smrti, o válce, smyslu života. Nečájev hraje na foukací harmoniku. Jeden z vojáků pronese zvláštní větu „Kdyby alespoň stříleli, takhle člověk neusne“. Vše je přerušeno výstřelem. Čibisov postřelil Rusa, myslel si, že je to Němec. Rus je průzkumníkem. Sdělí jí, že kousek odsud je jeho kolega a také zajatý Němec – zřejmě vysoce postavený. Vydávají se za nimi. Při cestě zpět je zabit Golubanov a Tanja, Drozdovskij je zraněn. Kuzněcov mu vyčítá, že vzal Tanju s sebou. Všichni smutní nad smrtí Tanji. Drozdovskij je vzteklý a zoufalý, chce zabít zajatého Němce, ostatní mu v tom zabrání. Tánina smrt zasáhne i Kuzněcova, ale snaží se ovládat před mužstvem. Později ve vzteku začne střílet po Němcích. Bessanov se po výsledku zajatce dozvídá důležité informace. Následně se však dozvídá i zprávu o smrti Věsnina. Z této zprávy je velice smutný.

V závěru filmu jde Bessanov po stepi. Kolem jsou samý mrtví, zničené tanky. Hledají alespoň někoho živého, najdou sedm členů baterie Kuzněcova. Těm Bessanov předá řády Rudého praporu, se slovy: „Děkuji, děkuji, to je vše co mohu“. Přijede staršina s jídlem a vodkou. Nalijí vodu do jednoho kotlíku a vloží do něho řády – zapijí řády. Na konci filmu se opět, stejně jako na začátku objevují záběry ze Stalingradu, ale také např. záběr s osvobození Václavského náměstí.

Ve filmu se neobjevuje žádná skutečná postava, pouze se zde mluví o Mansteinovy.

Celý film probíhá v stepi. Všude je sníh, mráz a vítr. Město Stalingrad se filmu vůbec neobjevuje. Film se věnuje situaci během operace Zimní bouře, kdy se Manstein snažil prorazit obklíčení kolem Paulusovy 6. armády. Film ukazuje i velkou únavu a strach vojáků, špatně zásobování, dlouhé čekání na jídlo, zalehnutí uší a písek v očích po střelbě. Objevují se zde depresivní scény, např. zákopy plné mrtvol. Velice zajímavou je věta generála Bessanova: „Není možné si uvědomovat, že vojáci jsou lidé“ – ve válce není místo pro soucit a život jedince není důležitý.

Celým filmem se také prolíná souboj Kuzněcova a Drozdovského, každý z nich je jiný. Jako lepší z filmu vychází Kuzněcov. Zajímavá je také rozdílnost Bessonova a Věšnina. Zpočátku se zdá, že Bessonov je zápornou postavou. Postupem filmu se stává postavou kladnou, možná až příliš kladnou. Myslím, že tento film je určitou oslavou Rudé armády a přísných, ale spravedlivých a citlivých velitelů. Je třeba si uvědomit, že tento film byl natočen ještě v době tuhého socialismu v roce 1972. Ve filmu je spousta postav a je těžké se v nich zorientovat.

Film vznikl, jak už bylo řečeno, na motivy stejnojmenného románu Jurije Bondareva. Děj filmu v podstatě kopíruje děj románu, který je rozdělen na dvě části. Některé dialogy jsou takřka stejné ve filmu i knize, např. rozhovor Kasymova a Kuzněcova, dialog Drozdovského a Tanji nebo smrt Serguměnkova. Poměrně výrazným rozdílem je, že hlavní a jediná ženská postava se ve filmu jmenuje Tanja, zatímco v knize Zoja.

V knize také vystupuje jedna skutečná postava a to postava Stalina. Stalin v knize vede dialog s Bessonovem o chystané sovětské ofenzivě. Bessonov ho reprodukuje Věšninovi, který se ho ptá jaký Stalin je.

Knihy má silný filozofický podtext. Řeší otázky lásky ve válce, vztah k zvířatům ve válce nebo vztahy mezi obyčejnými vojáky a generály. Dále to, zda je voják ještě vůbec člověk nebo už jen materiál. Kniha ukazuje i velké hrdinství sovětských vojáků.

Domnívám se, i když možná trochu překvapivě, že film převyšuje knihu. Je to možná tím, že válku, boje a utrpení si člověk lépe představí, pokud je vidí.

Jak jsem již napsal, ve filmu je spousta postav. Hlavní postavu Kuzněcova hraje Boris Tokarev, postavu Drozdovského Nikolaj Jerjomenko, postavu Tani Tamara Sedělnikovová postavu Bessonova Georgij Žžojonov, postavu Věšnina Anatolij Kuzněcov a postavu Kasymova Bolot Bejšenalijev. Hudbu k filmu složil Alfred Schnittke, na scénáři spolupracovali Jurij Bondarev, Jevgenij Grigorjev a Gavril Jegiazarov.

2.2.4. Stalingrad (1989)

Tento dvoudílný film z roku 1989 režíroval sovětský režisér Jurij Ozerov. Film Stalingrad je součástí série Jurije Ozerova o Velké vlastenecké válce.

V úvodu filmu nás tvůrci filmu seznamují se základními fakty o druhé světové válce, o tom co se stalo, než začala bitva u Stalingradu: válka byla

rozpoutána nacistickým Německem, zapojilo se do ní 60 států, ve kterých žilo 1,7 mld. obyvatel – což byli 4/5 lidstva. Rudá armáda ustupovala až k Moskvě, kde byla zastavena. Při tomto seznamování probíhá scéna, která se pak často objevuje po dobu celého filmu, kdy tanky jedou stepí, doprovázené střelbou a výbuchy.

Děj první části filmu začíná v Berlíně, kde Hitler se svými generály plánuje rozhodující letní ofenzivu – operaci Blau – útok na Kavkaz, kde jsou ropná pole. Hitler je optimistický. Věří, že do příštího léta bude Sovětský svaz zničen. Poté se děj filmu přesouvá do Moskvy v březnu roku 1942, kde Stalin se svými generály uvažuje nad dalším postupem nepřítele. Stalin nevěří špionážním zprávám z Německa. Myslí si, že útok nepřijde na Kavkaz, ale na Moskvu.

Děj se poté přesune do května 1942, kdy se Jihozápadní front vedený Timošenkem pokusil o protiofenzivu a postoupil o 50 km směrem k Charkovu, ale následně byl zastaven vojsky Bocka. Znovu se objevuje scéna tankové bitvy ve stepi, nad kterou přelétají bombardéry. Je zde i ukázka boje v zákopech. Objevuje se zde poprvé také jeden z hlavních hrdinů filmu a to syn Chruščov – Leonid Chruščov. Doktor mu chce uříznout zraněnou nohu, ale Leonid mu sdělí, že se jmenuje Chruščov a že chce převézt do Moskvy. Doktor mu vyhoví. V Poltavě mezitím ve štábu skupiny armád Jih shrnuje Hitler s generály vítězství u Charkova a také se zde upřesňuje postup v operaci Blau. Hitler chce tuto operaci za každou cenu utajit, snaží se o různé dezinformace. Jednou z nich je falešný rozkaz v aktovce majora Reichela o tom, že útok začne 22. června. Letadlo je Němci vysláno tak, aby bylo Sověty sestřeleno. Sověti se dostanou k aktovce s nastrčeným rozkazem a uvěří jeho obsahu. Reichel je při přestřelce zabit. 22. června proběhne německá ofenziva podle falešného rozkazu, ale skutečná ofenziva začíná 28. června. Ve filmu je používána mapa, na které je ukázán německý útok. Sověti ustupují ke Stalingradu. Je rozpuštěn Jihozápadní front a vzniká Stalingradský front. Němci obsadí Čirskou, Stalin zuří a odvolává Timošenka z vedení Stalingradského frontu. Nahrazen je Jeremenkem, který před Stalinem dokáže utajit, že následkem zranění kulhá. 28. července vydává rozkaz č. 227 *Zpátky ni krok* – kdo ustoupí, bude zastřelen. Ve filmu se objeví další z hlavních hrdinů, mladý španělský komunista Rubén Ibárruri. Potkává se s mladým Chruščovem, který při hře s pistolí, kdy trefuje láhev stojící na hlavě, zastřelí kamaráda. Stalin rozhodne o tom, že je degradován na vojína a poslán na frontu.

Město Stalingrad se ve filmu poprvé objeví až po 45 minutách filmu. Je 6. srpna 1942, ze Stalingradu prchají civilisté a přijíždějí sem vojáci. Objevuje se zde i mladý Chruščov s Ibárrurim. Seznamují se zde s dívkami, které jsou následně také povolány k armádě.

Ve filmu se objevuje i moskevská schůzka Churchilla se Stalinem z 12. srpna. Stalin kritizuje Churchilla, že západní spojenci stále neotevřeli západní frontu. Británie se obává velkého rizika, Stalin obviní Churchilla ze zbabělosti. Poté probíhá rozhovor dvou vedoucích pracovníků z ochrany Stalina a Churchilla. Mluví o hrozbě atentátu, obávají se otravy alkoholem, protože oba státníci alkoholu holdují. Jejich povinností je ochutnávat alkohol, než přijde k jejich vládcům.

19. srpna přecházejí Němci Don. Ve filmu se objevuje poprvé velitel 62. armády podplukovník Lopatin. Je zde ukázka toho, že ve válce bojovali ženy i staří muži. Ženy, které se objevily ve filmu poprvé při setkání s Ibárrurim a Chruščovem pracují u protiletadlového pluku. Jedna z nich je zabita, ostatní jsou samozřejmě smutné. Při přestřelce umírá Ibárruri, který byl později vyznamenán titulem hrdina Sovětského svazu.

Stalin je žádán, aby dovolil evakuaci civilistů za Volhu. Ten to odmítá, jako projev slabosti. 29. srpna začíná útok na Stalingrad. Stalingrad hoří, domy padají jeden za druhým. 62. armáda je odříznuta. Lopatin je zbaven vedení a ve filmu se poprvé objevuje hlavní hrdina druhé části filmu Čujkov, který po Lopatinovi přebírá vedení 62. armády. Čujkov s ním hovoří. Lopatin už nevěří ve vítězství, myslí si, že Stalingrad padne.

Druhá část filmu začíná 12. září 1942 ve Vinnicji, městě na střední Ukrajině. Zde se nachází Hitlerův hlavní stan. Hitler požaduje, co nejrychlejší dobytí Stalingradu a zároveň je velmi optimistický. Rozhodující útok má být proveden 14. září.

Čujkovovi na pomoc jede s posilami Rodincev. Pluje přes Volhu, jeho vojáci jsou pod stálým bombardováním Luftwaffe. Čujkov musí neustále přesouvat své velitelství. 15. září jsou Němci přesvědčení o svém vítězství a i Churchill je přesvědčen, že Stalingrad padne. Ve filmu se objevují boje o hlavní nádraží a Mamajevovu mohylu. Oba body několikrát změnily majitele. Je zde ukázán boj v sutinách, boj o každý dům. Např. o školu nebo o známý Pavlův dům. Čujkov je už hodně unavený, ale jeho 62. armáda se dokáže stále bránit. 11. listopadu podnikne

Paulus poslední útok, dostane se 100 m od Volhy. Celý den probíhají boje o každý metr.

13. listopadu Žukov představuje Stalinovi operaci Uran. Objevují se spory mezi Stalinem a Žukovem. Žukov je poslán na západní frontu, i když chce vést operaci Uran. Ta začíná 19. listopadu. 23. listopadu se Jihozápadní a Stalingradský front sejdou v Kalači, což znamená obklíčení 6. armády. Paulus žádá o možnost probít se ze Stalingradu. To Hitler odmítá, nechce opustit Stalingrad. Film ukazuje zásobování 6. armády letectvem.

12. prosince začíná ofenziva vedená Mansteinem, která se má dostat k 6. armádě. Tato ofenziva je odrazena. Stalingradský front v čele s Jeremenkem a Chruščovem již není potřeba. Paulus žádá Hitlera o povolení ke kapitulaci, Hitler odmítá. Paulus je povýšen, což prakticky znamená rozkaz k sebevraždě. Tu však Paulus nespáchá. Vzdává se a odchází do zajetí. Němečtí zajatci táhnou městem. Rusové se na ně tiše dívají. Najednou jeden z přihlížejících chlapců po Němcích začne střílet, následně je zastaven. Celá scéna probíhá beze slov.

Na konci filmu přichází shrnutí o jednotlivých důležitých osobách. Začíná se u Stalina. Tomu je nabídnuto, že jeho syna, který je v koncentračním táboře, Němci vymění za Pauluse. Stalin odmítá se slovy: „Nevyměním vojáka za polního maršála“. Stalin byl do roku 1956 oslavován. Poté se zjistilo, že bránil rozvoji demokracie a že chtěl vytvořit kult osobnosti. Pokračuje se u Chruščova. Ten dostává zprávu, že jeho syn padl. Po Stalinovi se stal 1. tajemníkem ústředního výboru KSSS, také se snažil o vytvoření kultu osobnosti. V roce 1964 byl zbaven funkce. Je kritizován, že propustil Žukova a i on je obviňován z vytváření kultu osobnosti. Film však vyznívá v jeho prospěch. Čujkov je hrdina – ve filmu zazní kritika, že mu nebyl postaven pomník. Pavlov se usadil ve Stalingradu a ukazoval rozvaliny svého slavného domu turistům. Při závěrečných titulcích se nám naskytne pohled na symbol bitvy, sochu *Matka vlast volá*. Z konce filmu je cítit, že byl natočen ještě v době, kdy v SSSR vládli komunisté.

Celým filmem se prolíná ještě linie o skupině německých špiónů, kteří pracovali pro SSSR. Byla to skupina německých komunistů, která existovala v letech 1938 – 1942. Stalin zprávám od této skupiny nevěřil. Myslel si, že jde o dezinformace. V Bruselu si jeden muž přijde stěžovat, že sousedí s dvěma Francouzky, které často navštěvují muži. Myslí si, že byt je doupě neřestí. Němci to řeší, protože vědí, že v této ulici je nepřátelská vysílačka. Zasáhnou proti tomuto

bytu, zatčená Francouzka si podřeže žíly. Bojí se, aby při mučení nevyzradila informace o skupině. Další scéna související s touto skupinou probíhá 29. srpna v bytě Harro Schulze-Boysena, zaměstnance ministerstva válečného námořnictva a sovětského špiona. Den nato je zatčen, postupně jsou zatčeni i ostatní členové Rudé kapely. Následně můžeme ve filmu vidět mučení Boysena. Boysen se přiznává, ale oznamuje, že má kompromitující materiály na vysoké představitele Německa. Stanovuje si dvě podmínky, aby řekl, kde tyto materiály jsou. Chce konec mučení členů Rudé kapely a odsunutí trestu smrti o jeden rok pro všechny členy. Na gestapo je zavolán jeho otec – voják. Může se setkat se synem. Boysen před ním přijme podmínky a řekne, kde jsou materiály. 14. prosince začíná proces s Rudou kapelou. Při čtení jeho posledního dopisu odchází Boysen na popravu.

Ve filmu se objevuje velké množství skutečných postav, především na sovětské straně: Stalin, Žukov, Čujkov, Timošenko, Chruščov, Jeremenko, Lopatin, Krylov, Rodincev, Rokossovský, Pavlov a mnozí další. Na německé straně pak Hitler, Paulus, Göring, Bock, Halder, Reichel, Boysen a další. Ve filmu se objevuje i Churchill a mluví se zde i o Rooseveltovi. Trochu překvapivě se zde pouze mluví o Mansteinovi, přímo zde nevystupuje. A to i přesto, že byl jednou z nejdůležitějších postav stalingradské bitvy na německé straně. I Paulus zde vystupuje velmi málo. Je znát, že jde o sovětský film. Hlavní prostor je věnován sovětské straně. Myslím, že by se dalo mluvit o hraném dokumentu. Nejen kvůli velkému počtu skutečných postav, ale i o poměrně objektivním popisu celé bitvy, včetně toho, co se stalo před jejím vypuknutím. Také se zde objevují zmínky o reálných budovách: Pavlův dům, Traktorový závod, Mamájevova mohyla, hlavní nádraží atd.

Film má dvě části. První část se více věnuje různým schůzím s generály, ať už u Hitlera nebo u Stalina. Případně setkání Stalina s Churchillem. Druhá část je již mnohem více válečná. Většinu času zabírají záběry na boj v ulicích Stalingradu, mezi rozvalinami domů. V této části je hlavním hrdinou Čujkov, který se objevuje v mnoha scénách.

Film ukazuje, jak ani pro jednu stranu nebyl důležitý život jedince. Je zde ukázána velká přísnost v Rudé armádě, střílení vlastních lidí (pokud ustupovali nebo pokud ztratily zbraň). Film také ilustruje, jak je těžké zabít člověka a vyrovnat se s tím. To jak lehké bylo ztratit svůj život nebo život kamaráda. Film dále ukazuje, jak byli Sověti odhodláni bojovat i zemřít pro vlast.

Ve filmu se objevilo několik chyb nebo nepřesností. Leonid Chruščov se neúčastnil bojů v Charkovské oblasti. Zranění nohy si přivodil už v roce 1941. Ani zastřelení kamaráda při hře s pistolí se nestalo a Chruščov na vojína degradován nebyl. Rudá armáda bojuje ve filmu s tanky T – 34 – 85, ty se však začaly vyrábět až v roce 1944. Německá armáda bojuje ve filmu s tanky Tiger, které také s velkou pravděpodobností do bitvy nezasáhly, protože se začaly používat až na konci roku 1942.

Roli Čujkova ztvárnil americký herec Powers Boothe, Stalina sovětský herec Archil Gomiashvili, Hitlera německý herec Achim Petri, Žukova sovětský herec Michail Ulyanov, Pavlova sovětský herec Sergej Garmaš, Ibárruriho mexický herec Fernando Allende, Leonida Chruščova Andrei Smolyakov a roli Boysena německý herec Günter Junghans. Hudbu k filmu složil Yuri Levitin. Scénář napsal sám režisér Ozerov. Film vznikl v koprodukcí SSSR, USA, NDR a ČSSR.

2.2.5. Stalingrad (1993)

Tento film z roku 1993 režíroval Němec Joseph Vielsmaier.

Děj filmu začíná v Itálii v Porto Cerno v srpnu roku 1942. Němečtí vojáci se zde zotavují z afrického tažení, kde dokázali zvítězit nad Angličany. Z těchto vojáků je sestavena rota, která se má přesunout do Stalingradu. V této rotě jsou i hlavní hrdinové tohoto filmu: poručík Hans von Witzland, Fritz Reiser, Manfred Rohleder zvaný Rollo a GeGe Müller. Cestují vlakem, aniž by věděli, kam přesně jedou. Když se dozvědí, že jedou do Stalingradu, jsou plni optimismu a věří, že během tří dnů bude Stalingrad jejich. Při čtení dopisu, který píše Witzland svojí přítelkyně, se dozvídáme o obavách, které má z neznáma. Ještě nikdy nebyl na frontě. Má také obavy z obrovských vzdáleností v SSSR. Všichni prožívají šok po příjezdu na frontu, všude je spousta zraněných a mrtvých. Vidí hrozné zacházení s ruskými zajatci. Witzland se jich zastává, je odhozen do bláta. Koná se bohoslužba za úspěchy v boji. Vyzdvihují se křesťanské hodnoty bojující proti bolševismu – absurdní, propaganda jede naplno. Rota Witzlanda dobije továrnu, ale je obklíčena Sověty a má také těžké ztráty. Ze 400 vojáků jich zbylo 62. V obklíčení se dohodnou se Sověty, že půjdou pro zraněné, ale jeden z Němců to nevydrží a začne střílet. Němci zajmou malého chlapce. Witzland je naštvaný na německého vojáka, který začal střílet – ve válce se nedá věřit nikomu. Vojákům přichází pošta, z které se dozvídají informace z domova. Často i nepříjemné, např.: manželka nevěrná

s Francouzem, voják nemůže pochopit, jak ho může žena podvést se zajatcem. Z pošty se také dozvídají výsledky fotbalu nebo veslování. Poslouchají rádio, kde je přenášen projev Hitlera (8. listopad – výročí Pivního puče z roku 1923), ve kterém zdůrazňuje důležitost Stalingradu. Němci ho ovládají, ale musí ho zničit – Stalingrad je symbol, je to město, které nese jméno vůdce.

Následující den přichází sovětský útok. Několik vojáků včetně Witzlanda a Reisera uniká přes kanalizaci. Zde vidí civilisty, kteří zde přežívají. Ukázka nebezpečí, které číhá v kanalizaci na každém kroku. Witzland zajme sovětskou vojačku Irinu, která umí německy, protože její matka byla Němka. Irině se následně podaří utéct, když strčí do Witzlanda, který se málem utopí. Jeden z vojáků je zraněn, odvádí ho do lazaretu, kde si se zbraní v ruce vynucují jeho ošetření. Jsou zatčeni a převeleni do "Strafбатallionu" (trestná rota). Ve stejnou dobu Sověti provádí operaci Uran, prolomí rumunskou linii a následně obklíčí 6. armádu.

Film ukazuje otřesné podmínky v Strafбатallionu – boj o chleba, ponižování. To vše v ruské zimě – sníh, mráz a vítr. Nespokojenost a beznadějnost německých vojáků, chtějí se radši zastřelit. Věžňově dostávají šanci znovu získat čest a svoje hodnosti v boji o vesnici Marinovka. V tomto sebevražedném boji dokážou vesnici ubránit, za to dostávají zpět své hodnosti. Jde však jen o dílčí úspěch, celkově Němci stále ustupují. Následně jsou nuceni zabít sovětské ženy, děti a staré muže – údajně jde o sabotéry. Ve skutečnosti jsou zabiti kvůli nedostatku jídla. Mezi zabitými je i chlapec, který se už dříve ve filmu objevil, když ho zajala Witzlandova rota, a následně jim během sovětského útoku utekl.

Hlavní hrdinové mají už války dost, chtějí dezertovat. Hledají letiště Pitomník, odkud chtějí odletět domů. Rusové jim poradí cestu za chleba. Hledají propustky u mrtvých německých vojáků, aby na ně mohli odjet domů. To se jim podaří, na letišti projdou kontrolou, ale nakonec se nedokážou dostat do posledního letadla ze Stalingradu, které odlétlo 23. ledna 1943. Ukázka, jak moc vojáci toužili odletět domů. Po vojácích, kteří se tlačili, bylo stříleno.

Němci táhnou od Pitomníku. Jsou zde scény zoufalých vojáků, kteří prosí „zastřel mě“. Vojákům shazují jídlo a vyznamenání z letadla. Ústředí čtveřice filmu a Otto (zkušený voják, který se stará o dřívějšího kapitána Herrmana Muska, který přišel o nohu) pro ně běží. Zastavuje je kapitán Haller – ztělesnění zla, nejnegativnější postava celého filmu. Zabije GeGe Müllera, za což ho následně zabijí. Ještě předtím jim ve strachu o život řekne, kde je jídlo. Velitelé měli jídla

dost. V budově s jídlem se znovu setkávají s Irinou, je zde uvázaná k posteli. Němečtí velitelé ji zde znásilňovali. Dohodnou se na pořadí, v jakém jí znásilní. První je na řadě Witzland, ten jí však neznásilní. Vede s ní rozhovor a následně zakáže, aby byla znásilňována. Zoufalý Otto se v hysterickém smíchu, se slovy Heil Hitler, zastřelí. Witzland, Fritz Reiser a Irina se ve sněhu, mrazu a větru vydávají do ruské stepi. Irina jim slíbí, že je odsud vyvede. Irina je po cestě zabita sovětskými vojáky. Witzland už nemůže dál, Reiser s ním zůstává. Společně pak umrznou. Pohledem na umrznuté vojáky film končí.

Následuje shrnutí bitvy u Stalingradu, ve které padlo, zmrzlo nebo zemřelo hladu více než 1 mil. vojáků. Byli mezi nimi Sověti, Rumuni, Italové, Maďaři, Němci a Rakušané. Z 260 000 obklíčených vojáků 6. armády jich 91 000 padlo do zajetí, ze kterého se do vlasti vrátilo jen 6000 vojáků.

V první polovině filmu není tak důležitý děj, jde hlavně o sled vojenský scén, často naturalistických – vojáci s utrženými končetinami, hořící vojáci, lidé přejíždění tanky nebo řezání zraněné nohy. Jsou zde také líčeny pocity vojáků – smutek nad ztrátou kamaráda, to jak je těžké zabít člověka, i když je nepřítelem. Po zabití nepřítele, jeden z vojáků řekne: „Já jsem se posral“. Vojáci jsou posílání na jistou smrt – voják je poslán, aby hodil granát po sovětech, dokáže jich několik zabít, ale sám také umírá. V druhé o něco delší části filmu, zhruba od putování kanalizací, už začíná výrazněji děj, ve kterém vystupuje především ústřední čtveřice.

Ve filmu se objevuje i hromadné pálení mrtvých – házení mrtvol na oheň. Ve válce není úcta k mrtvým, jednotlivec není důležitý. Okrádají se mrtví vojáci, Němci kradou boty mrtvým Sovětům, protože tyto boty jsou teplejší než jejich. Pro Rusko se zde používá označení Ivan.

Film velmi dobře ilustruje, jak vypadal boj v bitvě u Stalingradu – zima, hlad, vyčerpání, nemoci, boj mezi ruinami města, boj o každý dům, všude obrovské množství zraněných a mrtvých. Ukazuje i to, jak se mění vojáci. Na začátku plní iluzi a optimismu, na konci chtějí pouze jediné – přežít a dostat se domů.

Ve filmu se zmiňují reálné osoby – Paulus, Hoth, Hitler, ale žádný z nich se ve filmu neobjevuje.

Tento film obsahuje také některé chyby a nepřesnosti. Podobně jako v předešlém filmu Rudá armáda bojuje s tanky T-34-85. Tento typ tanku se však začal vyrábět až v roce 1944. Městečko PortoCerno, kde film začíná, bylo vystavěno až v 60. letech 20. století.

Film se natáčel mimo jiné i v České Republice, konkrétně v okrajových částech Mostu, jež byly právě v době natáčení demolovány a posloužily jako ruiny Stalingradu. Filmovalo se i na vojenském letišti Hradčany, které představovalo letiště Pitomnik. Dále se natáčelo i ve filmových ateliérech Barrandov.

V hlavních rolích se představili Dominique Horwitz jako Fritz Reiser, Thomas Kretschmann jako Hans von Witzland, Jochen Nickel jako Manfred Rohleder (Rollo), Sebastian Rudolph jako GeGe Müller, Sylvester Groth jako Otto a Dieter Okras jako kapitán Haller. Ve filmu se objevila i spousta českých herců. Dva z nich i v poměrných velkých rolích: Dana Vávrová jako Irina a Karel Heřmánek jako kapitán Herrman Musk. Hudbu k filmu složil Norbert J. Schneider, na scénáři spolupracovali sám režisér Joseph Vielsmaier, dále Johannes Heide a Jürgen Büscher. Jako pomocný režisér na filmu pracoval Milan Šteindler. Točilo se v Německu, Rusku, Finsku, Česku a Itálii. Film vznikl v koprodukcí Německa, Česka a Švédska.

2.2.6. Nepřítel před branami (2011)

V roce 2011 vznikl americký válečný snímek *Nepřítel před branami*. Jeho režisérem byl Jean-Jacques Annaud.

Hlavním hrdinou tohoto filmu je Vasilij Zajcev, rodák z Uralu, který přijíždí vlakem jako posila do hořící Stalingradu. Stalingrad je z velké části v rukou Němců. Sověští velitelé burcují své vojáky a stále se ozývá „Zpátky ni krok“ – název příkazu, který vydal 20. září Stalin. Posily, které se přeplavují na druhou stranu Volhy, jsou bombardovány Luftwaffe. Sověští vojáci se snaží utéct z lodí, které je vezou na druhý břeh, velitelé na ně kvůli tomu střílejí. Hladina Volhy je poseta mrtvolami vojáků, částmi těl – ruce, nohy. Následně jsou vojáci hnáni do boje v rozvalinách Stalingradu. Pokud začnou ustupovat, jsou zastřeleni, jako zbabělci.

Zajcev se seznamuje s politrukem Danilovem. Ten zjistí, že je Zajcev vynikajícím střelcem. Začne o něm psát v novinách, Zajcev se stane známým. Lidé z celého Ruska mu píšou dopisy, ve kterých ho obdivují. Píší mu, že po něm pojmenovali důl. Zajcev se stává postrachem Němců, proto vysílají do Stalingradu majora Königa, nejlepšího německého snajpra, s jediným úkolem, zabít Zajceva. Mezi těmito dvěma muži začíná ostřelovačský souboj. První se odehraje v jednom z domů, při něm je zabit muž a žena, kteří pomáhali Zajcevovi. Následně Zajcev začne spolupracovat s Kulikovem, který se učil v Německu, prý právě u

Königa. Kulikova dříve považovali za německého špiona. Kulikov ukazuje náhradní zuby, ty právě mu vymlátí při výsleších. Zajcevovi přidělí i Volodju, který je zajat při cestě pro jídlo, Němci se ho vyptávají na Zajceva. Převléknou ho do německé uniformy a vyšlou na mušku přímo Zajcevovi. Volodja je zabit Kulikovem. Následně při změně pozice je Kulikov zastřelen Königem.

Politruk žid Danilov se zamiluje do Tanji, jejíž rodiče byli zabiti Němci. Tanja se však zamiluje do Zajceva, a on její lásku opětuje. Danilov udělá z malého sovětského hochy Saši nastrčeného špiona. Přes Sašu posílá Königovi falešné zprávy o tom, kde se bude Zajcev nacházet. Při dalším souboji v tovární hale se Zajcev dostane do nebezpečné situace, když přijde o zbraň a před Königem ho chrání jen železná bedna. Na pomoc mu přijde Tanja, která König oslní zrcátkem. Zajcev ho střílí do ruky a myslí si, že ho zastřelil. Od Saši se dozvídá, že ho nezabil. Zároveň je našťvaný na Danilova, že využívá dítě při tak nebezpečném úkolu, jako je špionáž. Saša mu také sdělí, kde bude další den König. Zajcev na něho příští den čeká, ale při čekání na malou chvíli usne. Následuje přestřelka mezi Sověty a Němci. Zajcev dělá, že je mrtvý. Němci vezmou jeho doklady. König, který vše pozoruje z nedalekého domu, ví, že Zajcev mrtvý není, přesto je poslán zpět do Německa. König však neodjíždí, chce Zajceva zabít.

Danilov zjistí, že Tanja miluje Zajceva. V žárlivosti píše na velitelství, že Zajcev neplní vojenské povinnosti a že vede poráženecké řeči. Königovi dojde, že malý Saša předává informace o něm Zajcevovi, proto ho oběsí. Danilov s Tanjou, která je sestrou Saši, řeknou jeho matce, že přeběhl na stranu Němců. Při evakuaci civilistů je těžce raněna Tanja. Vypadá to, že zemřela. Její matka si vynutí převoz dcery na druhý břeh Volhy, věří v její záchranu. Danilov jde za Zajcevem a odpouští mu. Je komunistou, který však pochopí, že rovnost neexistuje. Zároveň sděluje Zajcevovi, že Tanja zemřela. Poté se nechá zastřelit, aby Zajcev věděl, odkud König střílí. To Zajcevovi pomůže a König na nádraží zastřelí.

Následně se děj filmu posouvá o dva měsíce, na 3. únor. Němci kapitulovali, městem táhnou němečtí zajatci. Ve městě se slaví, pálí se nacistické vlajky. Zajcev přichází do vojenské nemocnice. Hledá zde Tanju, ta se právě probírá z těžkého zranění. Děj filmu končí u postele, na níž leží Tanja, ke které si přisedá Zajcev. Následuje shrnutí o Zajcevovi, skutečné postavě ruské historie. Zajcev byl vyznamenán Leninovým řádem a dostal titul Hrdina sovětského svazu. Jeho puška

je vystavena ve Stalingradském Historickém muzeu mezi významnými symboly vítězství nad nacistickým Německem.

I v tomto filmu se objevuje spousta naturalistických scén, především na začátku filmu, kdy Zajcev s dalšími posilami přeplouvá přes Volhu. Spousta se jich na druhou stranu nedostane, protože jsou po cestě zastřeleni, buď Němci nebo Sověty. Všude se ozývá sténání umírajících a zraněných. V rozvalinách Němci pro jistotu střílejí do mrtvých, kdyby náhodou ještě někdo žil. Je zde ukázán i nedostatek zbraní na ruské straně. Zbraň dostávají vždy jen jednu do dvojice. Je zde ilustrováno i zoufalství ruských generálů, kteří kvůli zoufalé situaci raději spáchají sebevraždu a zároveň zdůrazňování Stalingradu jako symbolu – město, které nese jméno vůdce. Je zde ukázán i nebezpečný boj v domech a továrních objektech, kde za každým rohem mohl být nepřítel.

Hlavní hrdina filmu Vasilij Zajcev je skutečnou postavou. Pocházel z Uralu a postupně se stal jedním z nejlepších sovětských snajprů. Byl pověřen vedením výcviku nových snajprů a jeho žákům se říkalo zajčata. Tak začalo v 62. armádě snajperské hnutí. Podle některých sovětských pramenů povolali Němci do Stalingradu velitele své snajperské školy – Königa, aby Zajceva zneškodnil. Ale Zajcev na něho vyžrál a zastřelil ho – zřejmě se však jedná jen o produkt sovětské propagandy.⁷⁶ Nikdy nebylo dokázáno, že člověk s tímto jménem by byl německých ostřelovačem. Můj názor je takový, že šlo opravdu jen o vymyšleného člověka. S dalších skutečných postav se zde objevuje Chruščov, Paulus a Saša Filipov – sovětských chlapec (špion, který byl opravdu Němci oběšen).

I v tomto filmu se objevují chyby a nepřesnosti. Ve filmu zní sovětská hymna ve verzi, která byla přijata až v roce 1944. Podle filmu se Zajcev narodil 3. března 1915. Ve skutečnosti se však narodil 23. března 1915. Zajcev je ve filmu popisovaný jako nepřiliš vzdělaný, přitom měl vystudovanou střední školu.

Tento film není určitě přesnou ilustrací toho, jak se u Stalingradu bojovalo. Hodně se zaobírá duelem dvou mužů a milostným trojúhelníkem. Někteří ruští veteráni od Stalingradu byli dokonce pobouřeni vyobrazením sovětské armády ve filmu. Podali proto návrh Státní dumě, aby byl snímek v Rusku zakázán. Státní дума však návrh zamítla. Snímek nebyl příliš dobře přijat nejen v Rusku, ale ani v USA a Evropě – recenze se shodovali, že zjednodušuje historii.

⁷⁶ BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, s. 150 - 151

Hlavní roli Zajceva ztvárnil Jude Law, Königa Ed Harris, Tanji Rachel Weisz, Danilova Joseph Fiennes a roli Chruščova Bob Hoskins. Na scénáři pracoval sám režisér Jean-Jacques Annaud a Alain Godard. Hudbu složil James Horner. Film vznikl v koprodukcí USA, Německa, Velké Británie a Irska.

Námětem k tomu filmu je kniha Davida L. Robbinese *Válka kryš*. Tato kniha je rozdělena do tří částí a epilogu. První část nás seznamuje s hlavními hrdiny: s německým desátníkem Nikkem Mondem, se sovětským elitním odstřelovačem Vasilijevem Zajcevem, s Táňou a s německým instruktorem Thorvaldem. Nikki je obyčejný voják, jehož jednotka zemřela poté, co je vyhozen do povětří dům, ve kterém se nacházela. Thorvald vede nedaleko Berlína odstřelovačskou školu. Zajcev, zvaný Zajíc, je elitní odstřelovač známý po celém Rusku. Je pověřen, aby společně se svým kamarádem Viktorem Medveděvem, zvaným Medvěd, založil odstřelovačskou školu. Do této školy se přihlásí Táňa, Američanka, která přijela do Stalingradu přes Bělorusko, kde nacisté zavraždili její prarodiče. Od té doby nenávidí nacisty. Když se s ostatními posilami přeplavuje přes Volhu, je jejich člun zasažen Luftwaffem. Táňa doplave ke břehu. Už na člunu se seznamuje se starým Jurijem a mladým Feďou. Poté s nimi putuje kanalizací, ve které Jurij zemře vyčerpáním. Táňa s Feďou vstupují do odstřelovačské školy Zajceva. Odstřelovačská škola se původně skládá z 15 zajíců a 15 medvědů. Táňa se stane zajícem a Feďa medvědem. Zajíci jsou menší, štíhlejší a pohyblivější a Medvědi větší a rozložitější. Na konci první části Táňa udělá chybu, kvůli níž zemře Feďa a další 2 odstřelovači. Kvůli tomu se Zajíc na Táňu velmi ostře oboří.

Na začátku druhé nejdelší části přijíždí Thorvald do Stalingradu, jeho průvodcem a pomocníkem se stává Nikki. Thorvald mu slíbí, že až zabije Zajceva, vezme si ho sebou do Německa. Začíná souboj dvou nejlepších odstřelovačů. Navzájem zkouší svoji trpělivost a své schopnosti. Během této části se vztah mezi Zajcevem a Táňou výrazně zlepší a nakonec se do sebe zamilují. Thorvald zabije několik odstřelovačů ze Zajcevovy školy. Nakonec však Zajcev dokáže Thorvalda s pomocí Kulikova, jednoho z nejlepších Zajcevových žáků, zabít. Na konci této části dostane Zajcev za úkol zabít Pauluse. Vydává se s Táňou a dalšími dvěma odstřelovači na tuto misi. Avšak šlápnou na nášlapnou minu a Táňa je velmi vážně raněna. Zajcev s ní běží do vojenské nemocnice, kde podstoupí těžkou operaci, při které přijde o slezinu a jednu ledvinu. Je několik dní v kómatu, ze kterého se následně probere.

Poslední třetí část se věnuje osudu Nikkiho. Ten se po smrti Thorvalda toulá po Stalingradu. Vracíme se k němu na Štědrý den roku 1942, který tráví s dalšími vojáky. Všichni jsou zoufalý, někteří páchají sebevraždu, Nikki vidí i kanibalismus. Kniha končí tím, že Nikki odchází do ruské pustiny.

Epilog nás seznamuje s poslední fází bitvy o Stalingrad v lednu roku 1943 a s osudem, který potkal zajaté německé vojáky.

Zatímco Zajcev je skutečnou postavou, tak Thorvald (König) zřejmě ne.

Mezi knihou a filmem je spousta rozdílů. Dá se říci, že kniha je pouze námětem. Německý odstřelovač se ve filmu jmenuje König. Táňa je v knize Ruska, která žila se svými rodiči v Americe. Poté co Německo napadlo SSSR, se rozhodla odjet do Běloruska zachránit své prarodiče. Avšak prarodiče jsou před jejíma očima oběšeni. Táňa se připojuje k partyzánům a následně vstupuje do Rudé armády a je převelena do Stalingradu. Ve filmu je Táňa Ruskou žijící ve Stalingradu, objevuje se zde i její matka a její bratr. Rozdíl je i v postavě Kulikova. Ve filmu se jedná o zkušeného odstřelovače, zatímco v knize je to jeden z žáků Zajceva. Ve filmu je Kulikov zastřelen, v knize je pouze raněn. Velkým rozdílem je i postava Danilova. Ve filmu je Danilov pohledný muž, politruk, který se zamiluje do Táni. V knize je popisován jako ne příliš pohledný, navíc nepopulární člověk, pracující jako novinář Rudé armády. V knize tedy zcela chybí zápleтка milostného trojúhelníku mezi Zajcevem, Danilovem a Táňou. Ve filmu také zcela chybí role Nikkiho. Rozdíly jsou i v ději, film je primárně zaměřen na souboj dvou odstřelovačů, zatímco v knize je podrobně rozebráno i téma odstřelovačské školy. V knize se také objevuje skutečná postava Čujkova a podobně jako ve filmu i postava Chruščova, i když v menší míře než ve filmu. Naopak v knize chybí postavy Pauluse a Saši Filipova.

Podle mého názoru kniha převyšuje film. Má více zápletek, je podrobnější, propracovanější také více reálná. Určitou nevýhodou je občasná zdlouhavost děje.

2.2.7. Stalingrad (2013)

Toto válečné drama, z roku 2013, vzniklo pod režijním vedením Fjodora Bondarčuka.

Děj filmu začíná v dnešním Rusku, kde se ruský záchranář Sergej Astachov podílí na záchraně německých dětí, zavalených při zemětřesení. Přitom jim vypraví příběh jeho matky, který se odehrál ve Stalingradu v roce 1942. Říká, že má 5 otců.

Vyprávění začíná přeplouváním posil přes Volhu, mezi posilami je i 5 otců. Ostřelují je Luftwaffe a připlouvají do hořících rozvalin Stalingradu. Všude je spousta bláta a nebezpečí smrti číhá na každém rohu. Četa, ve které jsou i otcové, dobije dům a v jednom z bytů najdou vystrašenou Kát'u, budoucí matku Sergeje Astachova. Tak se poprvé setkávají. Katě zemřela matka, otec, sestra, babička i další členové rodiny při srpnovém bombardování Stalingradu. Kát'a je pohřbila uvnitř domu.

Postupně se dozvídáme příběhy všech hlavních hrdinů. Jedním z otců je Alexandr Nikiforov, před válkou operní zpěvák. Na začátku války vstoupil dobrovolně do armády. V průběhu války sestal krutým. Dalším je Poljakov. Z rozhovoru, který vedl s Kát'ou, se dozvídáme, že měl ženu a dvě děti – kluka a holku. Všichni zemřeli v Moskvě v říjnu 1941. Třetím z otců je snajpr Čvanov. Nesnáší Němce a rád je zabijí, má k tomu osobní důvod. Zabili mu mladšího bratra jen proto, že se jmenoval Vladimír Iljič. To se dozvěděl z dopisu. O tom co se stalo jeho sestře a matce neví, protože mu to matka raději nenapsala. Starší sestru Němci znásilnili a zabili. Matka přišla o ruku. Čvanov učí Kát'u střílet a ona zabije Němce, který šel pro vodu. Následně toho lituje. Rozčílen je i kapitán Gromov, který nechce zabíjet vojáky, jdoucí pro vodu. Kapitán Gromov, čtvrtý z otců, je velitel v domě, který se snaží udržet proti útokům Němců. Válčil už v Číně a Japonsku. Nemá rodinu ani domov, byl už třikrát raněn. Posledním, a zároveň nejmladším, z pěti otců je Sergej Astachov, dělostřelec řečený cucák.

Další velmi zajímavou postavou je německý kapitán Peter Kahn. Pravidelně chodí za ruskou ženou Mášou, kterou znásilňuje a vždy jí za to přinese jídlo. Ona ho zpočátku nenávidí. I přesto ji ostatní Rusové kvůli vztahu s německým kapitánem nemají rádi. Postupně se Kahn do Máši zamiluje a ona se ho také přestane bát. I když každý mluví jiným jazykem, postupně se sblíží. Kahn má za úkol dobýt dům, který brání kapitán Gromov se svojí skupinou a je tímto úkolem posedlý.

Kát'a má narozeniny. Gromov nepřizná, že se do Kát'i zamiloval. Žádá ji, aby odešla. Bojí se, že kdyby zemřela, ostatní by to velmi zasáhlo. Ona chce dál bojovat. Ostatní jí chtějí dát nějaký dárek. Nakonec jí dají vanu plnou teplé vody a Nikiforov jí zazpívá operní árii. Ještě předtím přijde velký německý útok, pod vedením Kahna na dům, ale skončí neúspěchem. Kát'a je zraněná, ale není to vážné. Po koupeli Astachov odvádí Kát'u do požární věže. Tato věž, jako jediná stavba ve městě, není

ruská ani německá. Astachov se do Káti také zamiloval, zůstává zde přes noc. A právě tuto noc je počat vypravěč celého filmu.

Kahn schovává Mášu do stejné požární věže. Při loučení je Máša zabita ve dveřích Čvanovem. Kahn je zoufalý, následně se mu podaří postřelit a zajmout Nikiforova. Nikiforov je odveden k německému veliteli, kterého pobodá propašovaným nožem. Velitel umírá a Nikiforov je také zabit. Dům je rozstřílen německými tanky, umírá Puljakov a Čvanov. Kahn přichází do dobitého domu, následně svede přestřelku s Gromovem. Oba při ní umírají. Když Gromov umírá, Astachov mu říká, že ho Kát'a milovala. Astachov žádá ruské dělostřelectvo, aby zasáhlo dům, protože všude kolem jsou Němci. Astachov v zasaženém domě také umírá. Kát'a, která vše sleduje z věže, brečí – je zničen její dům a zemřelo v něm všech pět otců. Na konci filmu se opět vracíme do dnešního Ruska, kde se podařilo zachránit zavalené německé děti.

Film je plný silných scén – velice silnou scénou je upálení židovky a její dcery, Němci židylikvidovali i zde u Stalingradu. Je tu i spousta naturalistických scén – hořící Sověti skákající na střílející Němce, vyhazování mrtvých Němců z okna a jejich okrádání. Film ilustruje i namyšlenost a obrovské sebevědomí Němců. Např. německý velitel říká: „Teď Wehrmacht stojí před Volhou a za chvíli bude na hranicích s Indií“. Dále přísnost – za neuposlechnutí rozkazu následuje zabití, velký hlad – lidé si vařili kaši z obilí a písku. Ve filmu je i ukázáno jak vypadal Stalingrad. Všude byly sutiny, bláto, zákopy, časté výbuchy, hořící domy.

Hlavním motivem snímku je dobývání jednoho domu. Ukázka, jak dlouho dokázali Sověti držet dům proti Němcům. Známy je například Pavlův dům, který Pavlov se svojí skupinou ubránil po celou dobu trvání války.

V roli Káti se představila Marija Smolniková, v roli Gromova Pjotr Fjodorov, v roli Astachova Sergej Bondarčuk ml., v roli Čvanova Dmitrij Lysenkov, v roli Nikiforova Alexej Barabaš, v roli Poljakova Andrej Smoljakov, v roli Kahna Thomas Kretschmann a v roli Máši Jana Studilina. Scénář vytvořili Ilja Tilkin a Sergej Sněžkin. Hudbu složil Angelo Badalamenti

Film Stalingrad získal Zlatého Orla za nejlepšího kameru, režii, kostýmy a zvuk. Nominovaný byl i v kategorii nejlepší film. Dále získal cenu Nika za nejlepší režii, kostýmy a zvuk a byl nominován mimo jiné v kategorii nejlepší film.

2.2.8. Srovnání filmů

Každý z filmů je jiný. Yegiazarovův film se věnuje konci bitvy. Ozerovův film, jak už bylo zmíněno, lze označit za hraný dokument se spoustou skutečných postav a událostí. Tento film se věnuje celé bitvě u Stalingradu i událostem, které tomuto střetu předcházely. Německý film Vielsmaiera je především zaměřen na pocity vojáků. Na to, jak se v průběhu filmu změnili. Na začátku filmu přijížděli do Stalingradu plni optimismu a nadšení, na konci chtěli jediné, dostat se domů. Americký film od režiséra Annauda se soustředí na práci snajpru a je věnovaný tomu nejznámějšímu ruskému snajpru – Vasiliji Zajcevovi. V nejnovějším filmu o Stalingradu od Bondarčuka se jako hlavní motiv objevuje boj o jeden dům. Tento boj je typický pro celou stalingradskou bitvu, kdy se opravdu bojovalo o každý jednotlivý dům.

V Ozerovově filmu se nevyskytuje ani žádný hlavní hrdina. Jsou zde pouze postavy, které dostávají v ději více prostoru, např. Žukov, mladý Chruščov, Ibarruri nebo Boysen. Ostatní filmy mají jasně dané své hlavní hrdiny, i když často jich je poměrně hodně. V Bondarčukově filmu je hlavní postavou Kát'aa jejich pět otců. Ve Vielsmaierově snímku pak hlavní hrdiny tvoří ústřední čtveřice. V Yegiazarově filmu je také hodně postav. Za hlavní lze označit Kuzněcova, Drozdovského a Tanju. Kromě Vielsmaierova filmu jsou všechny vyprávěny z ruského pohledu, i když i německý se tu v menší míře objevuje. V Yegiazarově chybí německý pohled zcela.

Zajímavostí je, že v každém z filmů, kromě Ozerovova filmu, který je specifický, ztvárňuje jednu z hlavních postav žena. V Yegiazarově filmu to je Tanja, v Vielsmaierově Irina, v Annaudově Tanja a v Bondarčukově Kát'a a také Máša.

Bondarčukův film se věnuje boji ve městě. Přesně takhle si většina lidí představuje, jak probíhala bitva u Stalingradu. Podobně je stalingradská bitva ilustrována i v Annaudově filmu. Naopak boji ve stepi při Mansteinově ofenzivě se věnuje Yegiazarovův film. Vielsmaierův film je na pomezí. První polovina filmu se odehrává ve městě, druhá ve stepi. V Ozerovově filmu se pak objevují také obě možnosti.

Nyní bych chtěl napsat několik slov o ohlasech fanoušků a kritiků na jednotlivé filmy.

Na Česko-slovenské databázi filmů získal nejvyšší procento od diváků film Nepřítel před branami, za ním následuje film Stalingrad z roku 1993, dále Hořící sníh

následovaný filmem Stalingrad natočeným v roce 1989. Z vybraných filmů je fanoušky jako nejslabší označen Bondarčukův film z roku 2013. Stejně pořadí se objevuje i na britské Internet Movie Database. Poměrně hodně rozdílné je pořadí vybraných filmů na ruské databázi КиноПоиск. Zde nejlepší hodnocení od fanoušků získal film Hořící sníh, následovaným Ozerovovým filmem, dále pak film Stalingrad z roku 1993. Druhé nejslabší hodnocení má Nepřítel před branami a nejslabší opět Bondarčukův film. Fanoušci, na všech třech databázích, se tedy shodují na tom, že nejslabším z vybraných filmů je Bondarčukův film. Nepřítel před branami má nejlepší hodnocení na české i britské databázi. Vysvětlují si to tím, že je to nejnámější z filmů o bitvě u Stalingradu a že lidé v těchto zemích primárně sledují americké, případně západoevropské filmy a ruské jím zůstávají skryty.

Ohlasy na film Hořící sníh se shodují, že na svou dobu byla velmi dobře zfilmována bitevní vřava. Bojové scény vypadají realisticky. Oceňují i to, že zde není nijak výrazně řešena politika. Naopak kritizují silný patos. Film je podle nich plný patetických nepřirozených rozhovorů. Tyto rozhovory jsou často o ničem. Objevuje se kritika postavy Věsnina, politruka, který ve filmu vystupuje jako lidský, citově založený člověk. Politruci však většinou takový nebyli. Celkově však převládají kladná hodnocení tohoto filmu.

Na Ozerovově filmové epopeji je kladně hodnoceno, že je víceméně oproštěna od patetických klišé. Je poměrně autentická a nezaujatá. Naopak negativně to, že se věnuje především generálům a jen velmi málo zobrazuje obyčejné vojáky, jejich vnímání války. Kritizována je i přílišná délka filmu. Někdo kritizuje téměř dokumentaristický pohled, někdo ho naopak vyzdvihuje. Na film jsou velmi rozdílné ohlasy.

Film Stalingrad (1993) je jeden z mála filmů, který ukazuje bitvu u Stalingradu z německého pohledu. Film je chválen za to, že velmi dobře ukázal život obyčejných vojáků (jejich pocity, utrpení a duševní vývoj v průběhu bitvy). Kladně je hodnocen i výkon českého herce Karla Heřmánka a povedená je i hudba. Problémem je, že film neměl dostatek finančních prostředků, proto je v některých ohlasech kritizována technická stránka filmu (efekty) a jeho výprava. Jedná se o film velmi syrový, naturalisticky a antimilitaristický. I u tohoto filmů jsou ohlasy velmi rozdílné. Pro někoho se jedná o nejlepší film o stalingradské bitvě. Pro někoho jde o jeden z nejslabších snímků o této historické události.

Nepřítel před branami je snad nejkontroverznější film o bitvě u Stalingradu. Jak už bylo v této práci napsáno dříve, v Rusku se dokonce objevil požadavek veteránů z druhé světové války na stažení filmů z ruských kin. Sovětské veterány pobouřilo, jak je zde popisována Rudá armáda: jako spolek ustrašených vojáků v čele s nelidskými veliteli. O tomto filmu se mluví i jako o antisovětském snímku. Je kritizován za zkreslený americký pohled na válku v SSSR. V Evropě, Rusku i v USA byl snímek přijat s velkými rozpaky, přesto má po celém světě spoustu fanoušků. Kritizován je za nereálnost, kýčovitost, překrucování historie a utápění se v milostné zápletce. Naopak kladně je hodnocena technická stránka filmů – velkolepé záběry na hořící Stalingrad a výborné válečné vřavy. Chválena je i monumentální výprava filmu. Kladně hodnoceny jsou i herecké výkony.

Posledním vybraným filmem je Bondarčukův Stalingrad z roku 2013. I tento snímek, podobně jako Nepřítel před branami, budí emoce a rozpaky. Také tento film se potýkal s peticí, požadující zákaz promítání tohoto filmu v Rusku. Odsuzován je za nereálnost děje (množství historických chyb), nedostatečné vlastenectví a slabý scénář. Podobně jako u Annaudova filmu je kritizována i milostná zápletka. Objevilo se i tvrzení, které označovalo tento snímek za Bondarčukovo fiasko. Kladně je na filmu hodnocena technická stránka, herecké výkony a hudba. Film byl úspěšný u ruských diváků, kteří se na něj přišli v hojném počtu podívat do kin.

Známý ruský kritik David Šnejderov tvrdí, že film Stalingrad (2013) je určen především pro lidi od 14 do 25 let, kteří už znají Velkou vlasteneckou válku jen z počítačových her. Šnejderov se domnívá, že Bondarčuk měl dva cíle: získat Oscara za nejlepší cizojazyčný film (to se mu nepodařilo) a popsat současné mládeži Velkou vlasteneckou válku (to se mu podle Šnejderova podařilo). Šnejderov věří, že si mladí lidé po zhlédnutí tohoto filmu zadají do internetového prohlížeče slovo „Stalingrad“ a přečtou si informace o stalingradské bitvě. Šnejderov na druhou stranu uznává, že děj filmu je někdy nelogický a obsahuje chyby a nepřesnosti. Kritizuje Bondarčuka za to, že postavy sovětských vojáků jsou nevýrazné. Díky tomu neměli herci, co hrát. Naopak kladně hodnotí postavu německého kapitána Kahna v podání Thomase Kretschmanna, který je postavou zajímavou a detailně propracovanou. Podle Šnejderova není film lepší ani horší, než byly sovětské filmy

s touto tematikou. Je prostě jiný. Takový, jaký si žádá dnešní doba: jasný a dynamický.⁷⁷

Nelze jednoznačně říci, který z filmů je nejlepší, protože jak už bylo napsáno, každý je jiný. V ohlasech na jednotlivé filmy jsou velké rozdíly. Za každým z filmů stojí velká skupina jeho fanoušků, ale také nemenší skupina jeho kritiků. Za nejslabší je možné, dle mého názoru označit, možná trochu překvapivě, ten s největším rozpočtem, americký film *Nepřítel před branami*, který se utápí v rozebírání milostného trojúhelníku a v duelu dvou mužů. Z mého pohledu nejlepším filmem je *Stalingrad* z roku 1993. Zaujalo mě, jak ilustruje pocity vojáků. Jde o určitě spojení válečného a psychologického filmu. A tato kombinace se podle mého názoru povedla.

⁷⁷ Нужен ли России такой "Сталинград"? In: <http://www.pravda.ru> [online]2013 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.pravda.ru/society/how/relax/29-10-2013/1179884-shneiderov-0/>

Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala bitvě u Stalingradu, z pohledu historického a kulturního. Byly zde rozebrány některé beletristické knihy a několik vybraných filmů.

Práce byla zpracována na základě odborné literatury, především z Beevorovy knihy *Stalingrad: osudné obklíčení* a z Overovy knihy *Rusové ve válce*. Dalšími důležitými zdroji jsou internet, beletristické knihy a samozřejmě samotné filmy.

Práce je rozdělena do dvou částí. První se věnuje teoretické části, v níž je popsán průběh této historické události. Dále v ní jsou představeny hlavní osobnosti bitvy u Stalingradu i samotné město Volgograd (Stalingrad) a také jsou zde uvedeny vzpomínky dvou přímých účastníků této bitvy: ruského maršála Žukova a německého maršála Mansteina.

Druhá část se věnuje bitvě u Stalingradu v kultuře. Jsou v ní rozebrány některé beletristické knihy, primárně se však věnuje filmům. Obsahuje seznam dokumentárních a hraných filmů s touto tematikou. Pěti hraným filmům se věnuje podrobně. Konec bakalářské práce srovnává a hodnotí vybrané filmy.

Z toho, co jsem přečetl a viděl o bitvě u Stalingradu, jsem pochopil, že tato událost je pro Ruský národ stále živá. Podobně jako celá Velká vlastenecká válka. Každý umělecký počín s tématem této události je podroben velkému zájmu a jakýkoliv nedostatek je silně kritizován. S tímto faktem se musely popasovat všechny vybrané filmy. Některé to zvládly lépe a některé hůře.

Tato práce měla několik cílů: měla popsat Stalingradskou bitvu z hlediska historického a dále se věnovat bitvě u Stalingradu z pohledu kulturního. Dala si za úkol popsat knihy a filmy se stalingradskou tematikou. Myslím, že tyto cíle byly naplněny.

Seznam použité literatury:

Literární zdroje:

- 1) BARNETT, Correlli. *Hitlerovi generálové*. Vyd. 1. Brno: Jota, 1997, 556 s. ISBN 80-7217-003-1.
- 2) BEEVOR, Antony. *Stalingrad: osudné obklíčení*. Praha: Beta-Dobrovský, 2002, 350 s., ISBN 80-7291-072-8.
- 3) BONDAREV, Jurij Vasil'jevič. *Hořící sníh: jevištní román ve dvou částech*. Praha: Dilia, 1977, 135 s.
- 4) CHANT, Christopher. *Hitlerovi generálové a jejich bitvy: [od Rommela po Reinhardta, vojevůdci armád třetí říše]*. Čes. vyd. 1. Praha: V. Svojtka, 1998, 243 s. ISBN 80-7237-050-2.
- 5) JUNGWIERT, Karel, Pavel SCHEUFLER a Eva JUNGWIERTOVIČ. *Stalingrad: 1942-1943: tehdy a dne*. KANT, 2005, 151 s. ISBN 80-86217-87-6.
- 6) MANSTEIN, Erich von. *Ztracená vítězství: [vzpomínky 1939-1944]*. 1. vyd. Brno: Bonus A, c1993, 549 s. ISBN 80-901-693-9-2.
- 7) MOROZOVA, Nadežda Timofejevna. *Volgograd: průvodce*. Moskva: Progress, 1979, 162 s.
- 8) NEKRASOV, Viktor. *V stalingradských zákopech*. 6. vyd. Praha: Práce, 1973, 257 s.
- 9) OVERY, R. *Rusové ve válce*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2004, 471 s. ISBN 80-7291-104-x.
- 10) PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996, 473 s. ISBN 80-7191-033-3.
- 11) ROBBINS, David L. *Válka kryš*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2000, 355 s. ISBN 80-7257-280-6.
- 12) SHUKMAN, Harold. *Stalinovi generálové*. Vyd. 1. Praha: Beta-Dobrovský, 2001, 365 s. ISBN 80-7291-020-5.
- 13) ZAHŘÁDKA, Miroslav. *Stalingradská bitva v literárním zobrazení: téma, žánr, styl*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1975, 255 s.
- 14) ŽUKOV, Georgij Konstantinovič. *Vzpomínky a úvahy*. 3. české vyd., V Našem vojsku 2. Praha: Naše vojsko, 2005-2006, 3 sv. (349, 413, 409 s.). ISBN 80-206-0794-31.

- 15) ЦАРУСКИ, Юрген. Поражение немцев в Сталинграде: реакция немецкого общества и нацистского государства. *Россия XXI*. 2013, č. 2,

Filmové zdroje:

- 1) Hořící sníh [film]. Režie Gavriil Yegiazarov, SSSR 1972.
- 2) Nepřítel před branami [film]. Jean-Jacques Annaud, USA, 2001.
- 3) Stalingrad [film]. Režie Jurij Ozerov, SSSR, 1989.
- 4) Stalingrad [film]. Režie Joseph Vilsmaier, Německo, 1993.
- 5) Stalingrad [film]. Režie Fjodor Bondarčuk, Rusko, 2013.

Elektronické zdroje:

- 1) Enemy at the Gates. In: <http://www.imdb.com> [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://www.imdb.com/title/tt0215750/?ref_=rvi_tt
- 2) Erich von Manstein. In: <https://cs.wikipedia.org> [online]. [cit. 2015-03-04] Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Erich_von_Manstein
- 3) Goryachiy sneg. In: <http://www.imdb.com> [online]. [cit. 2015-03-04] Dostupné z: http://www.imdb.com/title/tt0212194/?ref_=fn_al_nm_1a
- 4) Hořící sníh. In: www.csfd.cz [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/119879-horici-snih/>
- 5) Konstantin Konstantinovič Rokossovskij. In: <https://cs.wikipedia.org> [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Konstantinovič_Rokossovskij
- 6) Nepřítel před branami. In: www.csfd.cz [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/164-nepritel-pred-branami/>
- 7) Ostrava připravila akce k 70. výročí Stalingradské bitvy In: <http://www.regiony24.cz> [online]. 2013 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.regiony24.cz/26-172471-ostava-pripravila-akce-k-70--vyroci-stalingradske-bitvy>
- 8) Ruské osobnosti In: <http://www.world-war2.estranky.cz> [online]. [cit. 2015-03-04] Dostupné z: <http://www.worldwar2.estranky.cz/fotoalbum/osobnosti/gallery2/>

- 9) Сталинград. In: *www.csfd.cz* [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
<http://www.csfd.cz/film/142927-stalingrad/>
- 10) Сталинград. In: *www.csfd.cz* [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
<http://www.csfd.cz/film/26591-stalingrad/>
- 11) Сталинград. In: *www.csfd.cz* [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
<http://www.csfd.cz/film/310423-stalingrad/>
- 12) Сталинград. In: *http://www.imdb.com* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z:
http://www.imdb.com/title/tt0174240/?ref_=rvi_tt
- 13) Сталинград. In: *http://www.imdb.com* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z:
http://www.imdb.com/title/tt0108211/?ref_=rvi_tt
- 14) Сталинград. In: *http://www.imdb.com* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z:
http://www.imdb.com/title/tt1966566/?ref_=rvi_tt
- 15) Сталинград (film, 1993). In: *https://cs.wikipedia.org*[online]. [cit. 2015-03-04].
Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Сталинград_\(film,_1993\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Сталинград_(film,_1993))
- 16) Василиј Иванович Čujkov. In: *https://cs.wikipedia.org*[online].
[cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Василиј_Ивановић_Čujkov
- 17) Врар у ворот. In:*http://www.kinopoisk.ru* [online]. [cit. 2015-03-20].
Dostupné z: <http://www.kinopoisk.ru/film/659/>
- 18) Врар у ворот. In:*https://ru.wikipedia.org* [online]. [cit. 2015-03-04].
Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Врар_у_ворот
- 19) Горячий снег. In: *http://www.kinopoisk.ru* [online]. [cit. 2015-03-20].
Dostupné z:<http://www.kinopoisk.ru/film/44582/>
- 20) Нужен ли России такой "Сталинград"?. In: <http://www.pravda.ru>
[online]2013 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z:
<http://www.pravda.ru/society/how/relax/29-10-2013/1179884-shneiderov-0/>
- 21) Родина-мать (Волгоград). In: *https://ru.wikipedia.org*[online].
[cit. 2015-03-04]. Dostupné z: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Родина-мать_\(Волгоград\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Родина-мать_(Волгоград))
- 22) Сталинград. In:*http://www.kinopoisk.ru* [online]. [cit. 2015-03-20].
Dostupné z: <http://www.kinopoisk.ru/film/94262/>
- 23) Сталинград. In:*http://www.kinopoisk.ru* [online]. [cit. 2015-03-20].
Dostupné z: <http://www.kinopoisk.ru/film/11603/>

- 24) Сталинград. In: <http://www.kinopoisk.ru> [online]. [cit. 2015-03-20].
Dostupné z: <http://www.kinopoisk.ru/film/468196/>
- 25) Сталинград (фильм, 1989). In: <https://ru.wikipedia.org> [online].
[cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
[https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинград_\(фильм,_1989\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинград_(фильм,_1989))
- 26) Сталинград (фильм, 1993). In: <https://ru.wikipedia.org> [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
[https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинград_\(фильм,_1993\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинград_(фильм,_1993))
- 27) Сталинград (фильм, 2013). In: <https://ru.wikipedia.org> [online].
[cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
[https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинград_\(фильм,_2013\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинград_(фильм,_2013))
- 28) Сталинградская битва в культуре. In: <https://ru.wikipedia.org> [online].
[cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
https://ru.wikipedia.org/wiki/Сталинградская_битва_в_культуре
- 28) У истоков “лейтенантской прозы. In: <http://lit.1september.ru> [online]. 2007
[cit. 2015-03-06] Dostupné z:
<http://lit.1september.ru/article.php?ID=200701908>
- 29) Царицынь - Сталинград – Волгоград. In: <http://www.volgadmin.ru>
[online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z:
<http://www.volgadmin.ru/ru/MPCity/CityHistory.aspx>

Seznam příloh:

- A. Fotografie Friedricha Pauluse
- B. Fotografie Ericha von Mansteina
- C. Fotografie Vasilije Ivanoviče Čujkova
- D. Fotografie Konstantina Konstantinoviče Rokossovského
- E. Fotografie Georgije Konstantinoviče Žukova
- F. Fotografie Sochy Matka vlast volá
- G. Fotografie Sochy Matka vlast volá s dnešním Volgogradem
- H. Schéma památníku bitvy u Stalingradu
- I. Plakát filmu Hořící sníh (1972)
- J. Plakát 1. části filmu Stalingrad (1989)
- K. Plakát 2. části filmu Stalingrad (1989)
- L. Plakát filmu Stalingrad (1993)
- M. Plakát filmu Nepřítel před branami (2001)
- N. Plakát filmu Stalingrad (2013)
- O. Schéma plánu operace Blau
- P. Schéma Německé útoku na Stalingrad
- Q. Schéma plánu operace Uran
- R. Schéma plánu operace Kruh

Obrázek A Friedrich Paulus⁷⁸

Obrázek B Erich von Manstein⁷⁹

⁷⁸ PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Stalingrad: anatomie bitvy*. 1. vyd. Plzeň: Mustang, 1996. Generálporučík Friedrich W. E. Paulus, vrchní velitel 6. Armády (foto z r. 1941), s. 15

⁷⁹ Erich von Manstein [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Erich_von_Manstein

Obrázek E Georgij Konstantinovič Žukov⁸²

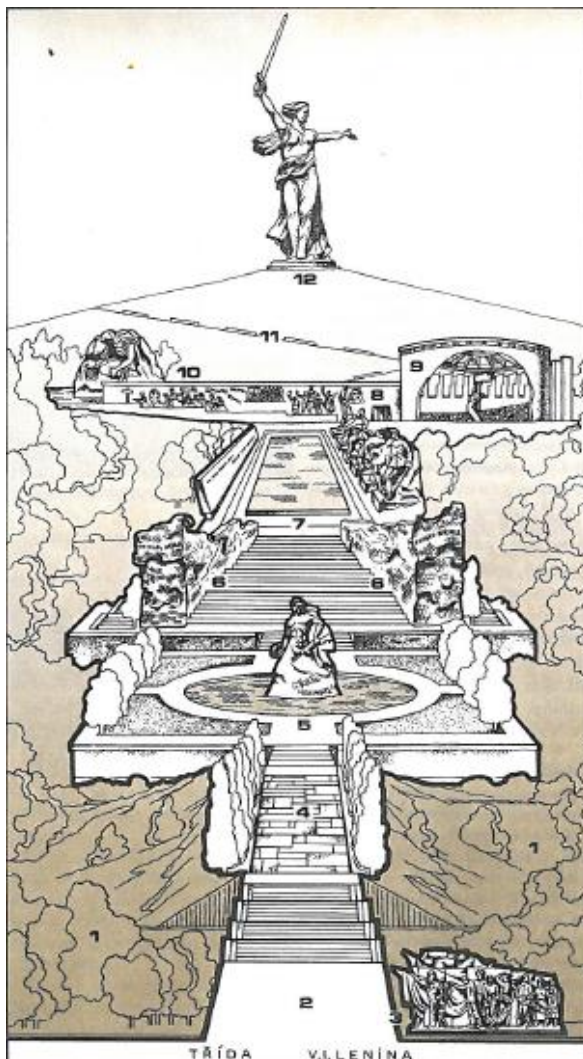
Obrázek F Socha Matka vlast volá⁸³

⁸² Georgij Konstantinovič Žukov [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.world-war2.estranky.cz/fotoalbum/osobnosti/gallery2/georgij-konstantinovic-zukov.html>

⁸³ Родина-мать зовёт! [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Родина-мать_\(Волгоград\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Родина-мать_(Волгоград))

Obrázek G Socha matka vlast volá s dnešním Volgogradem⁸⁴

Číslicemi jsou označeny:

1. Pamětní park
2. Alej přátelství
3. Haut-relief – vstupní kompozice k pamětnímu komplexu
4. Alej vlašských topolů
5. Socha „Bít se do posledního dechu“
6. Kompozice ruiny zdí
7. Náměstí Hrdinů
8. Podpůrná zeď s vchodem do síně Válečné slávy
9. Panteon
10. Smuteční náměstí
11. Společné hroby
12. Socha Matka Vlast

Obrázek H Památník bitvy u Stalingradu⁸⁵

⁸⁴ Volgograd Russia [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://tattrx.com/tattoo-shops/volgograd-russia>

⁸⁵ MOROZOVA, Nadežda Timofejevna. *Volgograd: průvodce*. Moskva: Progress, 1979, s. 110 - 111

Obrázek I Plakát filmu Hořící sněh (1972)⁸⁶

Obrázek J Plakát filmu Stalingrad, 1. část (1989)⁸⁷

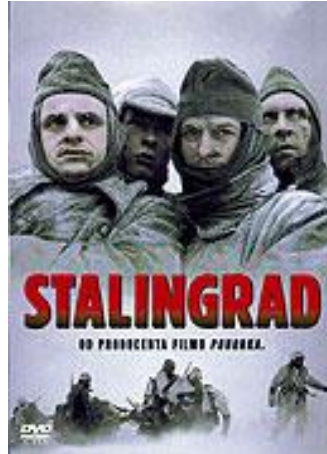

Obrázek K Plakát filmu Stalingrad, 2. část (1989)⁸⁸

⁸⁶ Hořící sněh [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/119879-horici-sneh/>

⁸⁷ Stalingrad 1 [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/142927-stalingrad/>

⁸⁸ Stalingrad 2 [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/142927-stalingrad/>

Obrázek L Plakát filmu Stalingrad (1993)⁸⁹

Obrázek M Plakát filmu Nepřítel před branami (2001)⁹⁰

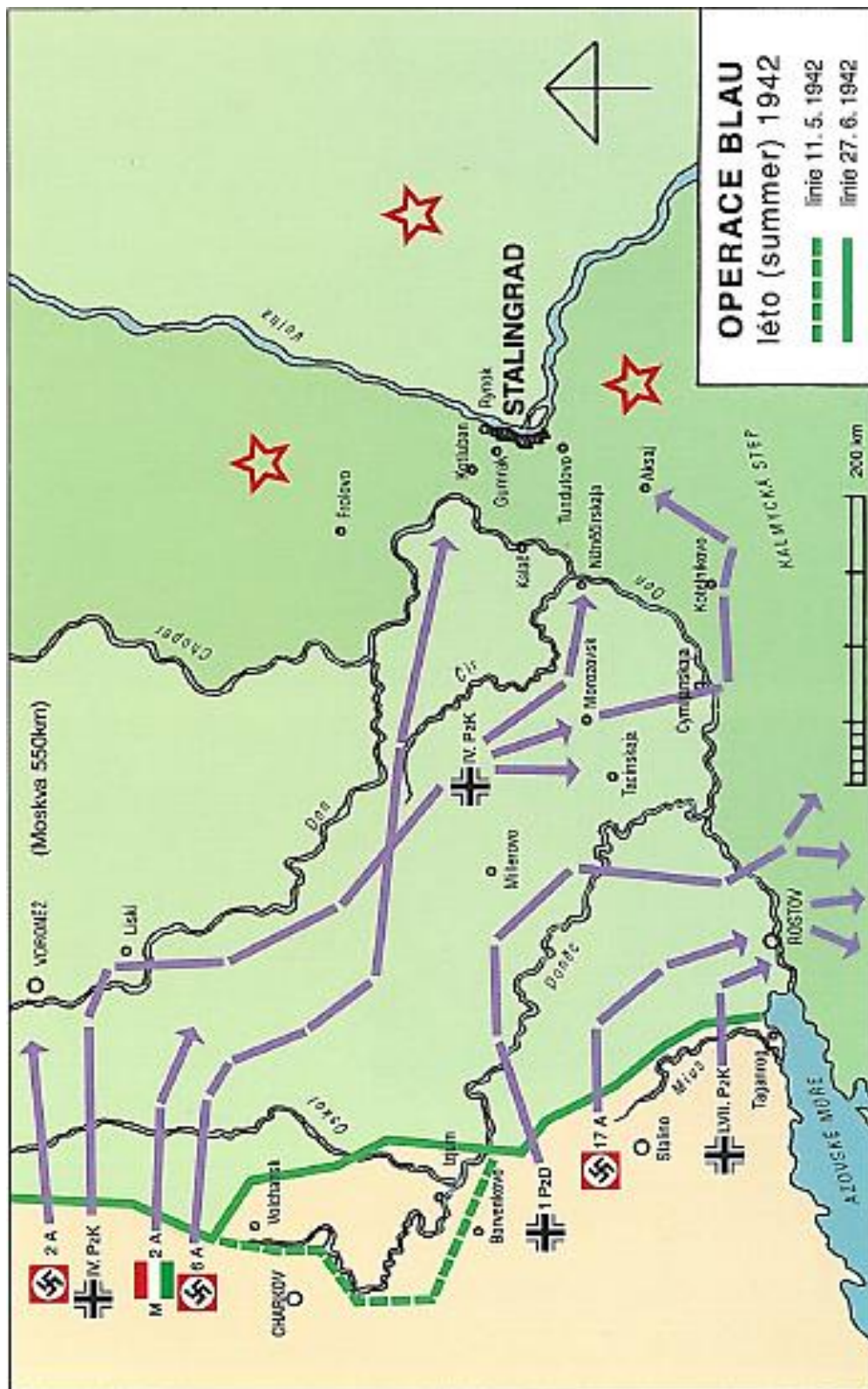

Obrázek N Plakát filmu Stalingrad (2013)⁹¹

⁸⁹ Stalingrad [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/26591-stalingrad/>

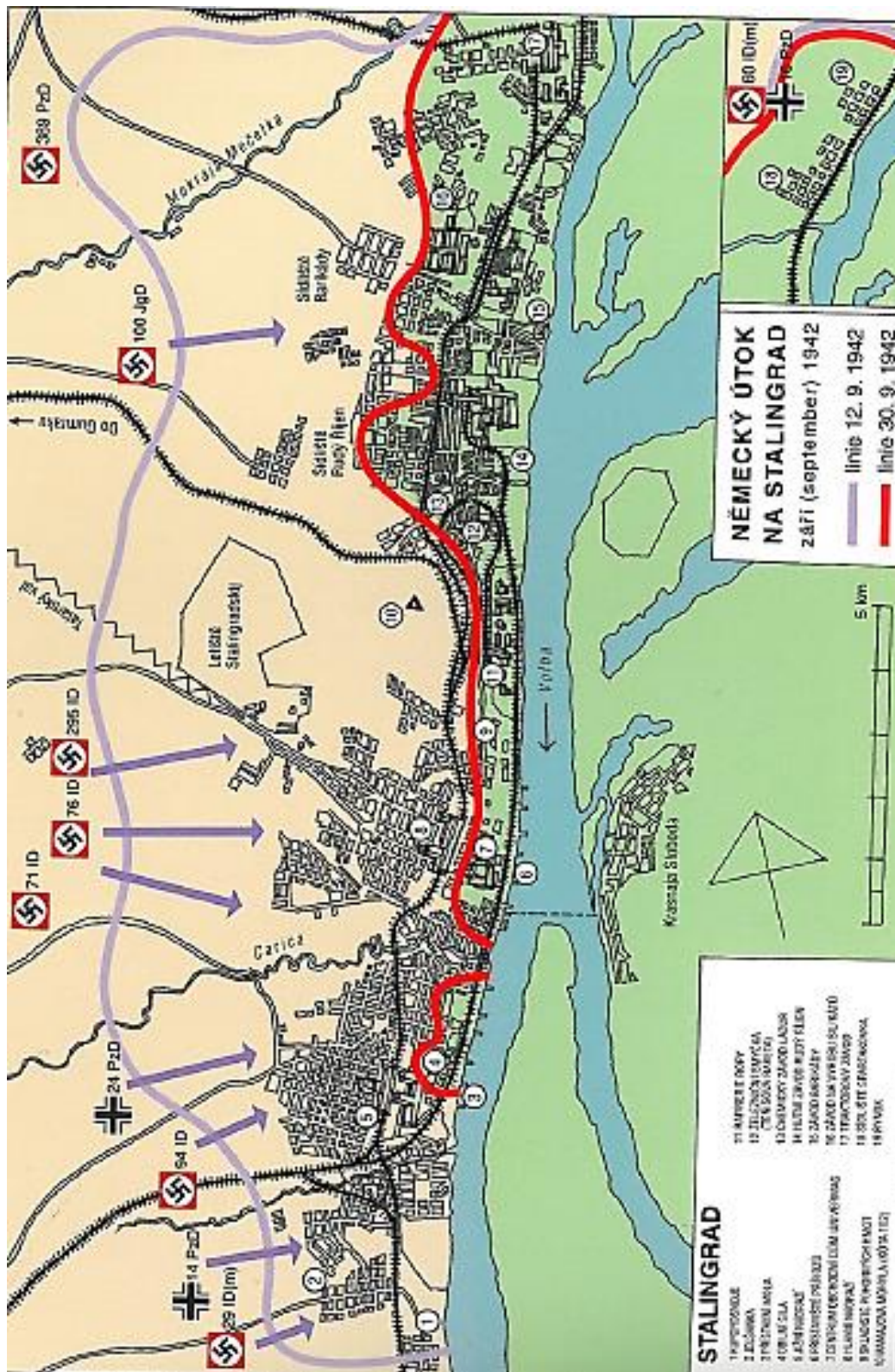
⁹⁰ Nepřítel před branami [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/164-nepritel-pred-branami/>

⁹¹ Stalingrad [obrázek]. [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/310423-stalingrad/>

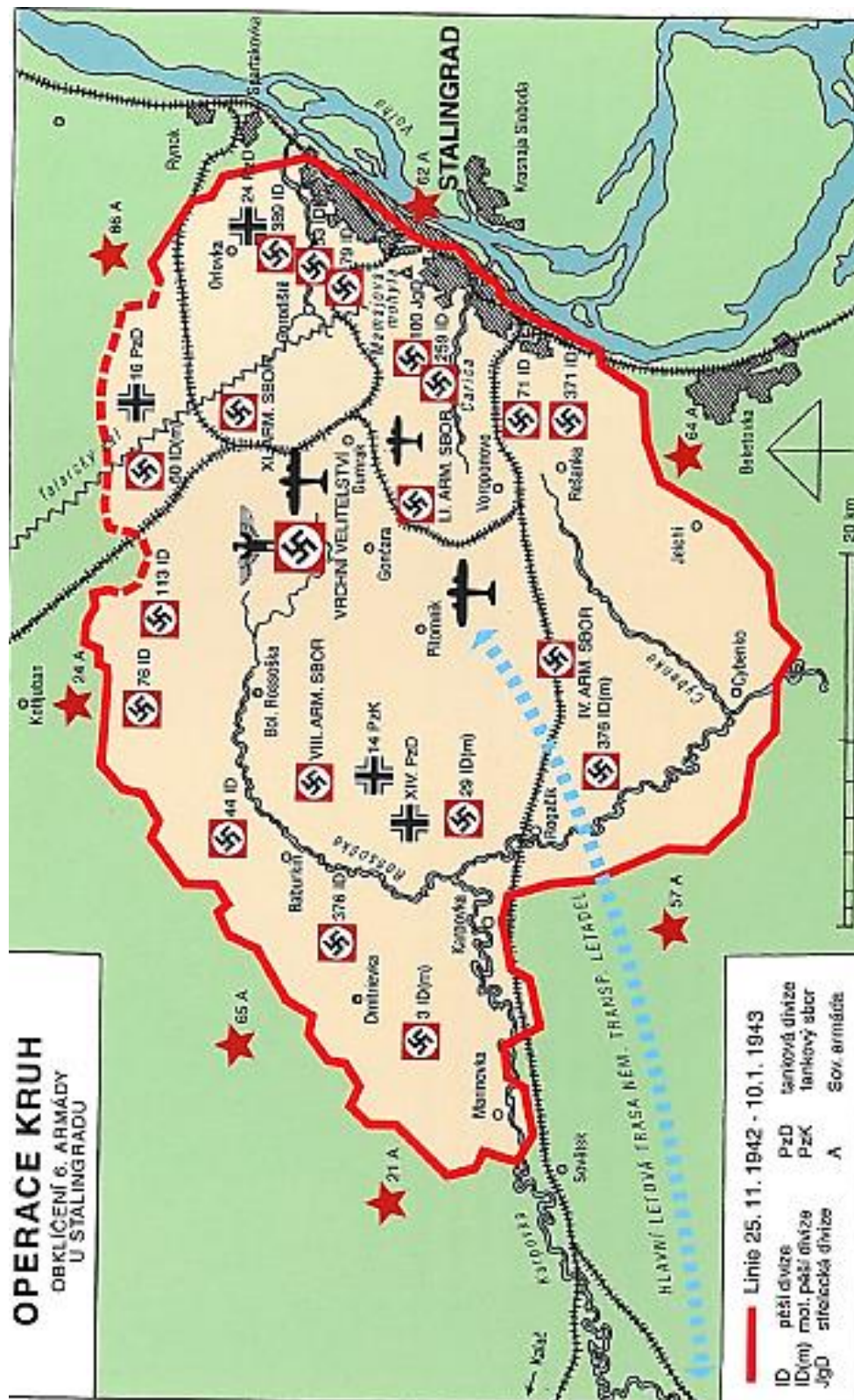
Obrázek O Plán operace Blau⁹²

⁹²JUNGWIERT, Karel, Pavel SCHEUFLER a Eva JUNGWIERTOVIÁ. *Stalingrad: 1942-1943 : tehdy a dnes = yesterday and today = včera i segodnja = damals und heute*. Praha: KANT, 2005, s. 140

Obrázek P Německý útok na Stalingrad⁹³

⁹³JUNGWIERT, Karel, Pavel SCHEUFLER a Eva JUNGWIERTOVIČ. *Stalingrad: 1942-1943 : tehdy a dnes = yesterday and today = včera i segodnja = damals und heute*. Praha: KANT, 2005, s. 141

Obrázek R Operace Kruh⁹⁵

⁹⁵JUNGWIERT, Karel, Pavel SCHEUFLER a Eva JUNGWIERTOVÁ. *Stalingrad: 1942-1943 : tehdy a dnes = yesterday and today = včera i segodnja = damals und heute*. Praha: KANT, 2005, s 143